

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПОЉОПРИВРЕДНИ ФАКУЛТЕТ**

Департман за економику
пољопривреде и социологију села

**Рената Фирањ
дипл. Агроекономиста**

**СТАЊЕ И МОГУЋНОСТИ РАЗВОЈА
ПОЉОПРИВРЕДНОГ САВЕТОДАВСТВА
НА ПОДРУЧЈУ АП ВОЈВОДИНЕ**

МАСТЕР РАД

Нови Сад, 2026.

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПОЉОПРИВРЕДНИ ФАКУЛТЕТ**

Департман за економику
пољопривреде и социологију села

Кандидат
Рената Фирањ

Ментор
Проф. др Катарина Ђурић

**СТАЊЕ И МОГУЋНОСТИ РАЗВОЈА
ПОЉОПРИВРЕДНОГ САВЕТОДАВСТВА
НА ПОДРУЧЈУ АП ВОЈВОДИНЕ**

МАСТЕР РАД

Нови Сад, 2026.

САДРЖАЈ

1. УВОД	1
2. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА	3
3. ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ	6
4. РАДНЕ ХИПОТЕЗЕ	15
5. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА	17
6. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	20
6.1. ПОЉОПРИВРЕДНА САВЕТОДАВНА СЛУЖБА КАО МЕРА АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ	20
6.1.1. Улога саветодавства у аграрном и руралном развоју	22
6.1.2. Задаци и функције пољопривредне саветодавне службе	23
6.1.3. Модели саветодавног рада у пољопривреди	25
6.2. ИСТОРИЈАТ ПОЉОПРИВРЕДНОГ САВЕТОДАВСТВА НА ПОДРУЧЈУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	26
6.3. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР ПОЉОПРИВРЕДНОГ САВЕТОДАВСТВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	28
6.3.1. Законодавно-правна регулатива у области пољопривредног саветодавства	29
6.3.2. Институције пољопривредног саветодавства у Републици Србији	31
6.4. ОРГАНИЗАЦИЈА И ФИНАНСИРАЊЕ ПОЉОПРИВРЕДНЕ САВЕТОДАВНЕ СЛУЖБЕ	32
6.4.1. Државни сектор пољопривредног саветодавства	33
6.4.2. Приватне саветодавне службе	35
6.5. АНКЕТА О СТАВОВИМА ПОЉОПРИВРЕДНИХ САВЕТОДАВНИХ РАДНИКА НА ПОДРУЧЈУ АП ВОЈВОДИНЕ	36
7. ЗАКЉУЧАК	57
8. ЛИТЕРАТУРА	59
ПРИЛОГ	63

СТАЊЕ И МОГУЋНОСТИ РАЗВОЈА ПОЉОПРИВРЕДНОГ САВЕТОДАВСТВА НА ПОДРУЧЈУ АП ВОЈВОДИНЕ

РЕЗИМЕ

Рад анализира стање и могућности развоја пољопривредне саветодавне службе на подручју АП Војводине као значајне мере аграрне политике и инструмента унапређења пољопривредне производње и руралног развоја. У теоријском делу рада разматрају се улога, функције, институционални оквир и модели саветодавног рада у Републици Србији. Посебна пажња посвећена је законодавно-правној регулативи, организацији и финансирању саветодавне службе. Емпиријски део заснива се на анкети спроведеној међу пољопривредним саветодавцима на подручју АП Војводине (n=19). Резултати истраживања указују да саветодавна служба има значајну улогу у едукацији пољопривредника, унапређењу производње и подршци аграрној политици, али и да постоје организациона и институционална ограничења, пре свега у домену административног оптерећења и финансирања. Закључује се да постоји простор за даље унапређење кроз јачање институционалне подршке и развој сарадње са научним институцијама.

Кључне речи: пољопривредна саветодавна служба, аграрна политика, рурални развој, институционални оквир, АП Војводина

STATE AND POSSIBILITIES OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ADVISORY IN THE AREA OF AP VOJVODINA

SUMMARY

This paper analyzes the current state and development possibilities of the agricultural advisory service in the Autonomous Province of Vojvodina as an important instrument of agricultural policy and rural development. The theoretical framework examines the role, functions, institutional setting, and models of advisory work in the Republic of Serbia, with special emphasis on legal regulation, organization, and financing. The empirical part is based on a survey conducted among agricultural advisors in Vojvodina (n=19). The results indicate that the advisory service significantly contributes to farmer education, production improvement, and implementation of agricultural policy. However, certain organizational and institutional constraints have been identified, particularly administrative workload and financial limitations. The findings suggest that further development should focus on strengthening institutional support and enhancing cooperation with scientific institutions.

Keywords: agricultural advisory service, agricultural policy, rural development, institutional framework, Vojvodina

Проф. др Катарина Ђурић, редовни професор
У.Н.О. Аграрна економија и рурални развој,
Пољопривредни факултет, Универзитет у Новом Саду
Нови Сад, ментор

Проф. др Мирела Томаш-Симин, ванредни професор
У.Н.О. Аграрна економија и рурални развој,
Пољопривредни факултет, Универзитет у Новом Саду
Нови Сад, председник

Доц. др Даница Главаш-Трбић, доцент
У.Н.О. Аграрна економија и рурални развој,
Пољопривредни факултет, Универзитет у Новом Саду
Нови Сад, члан

---

1. УВОД

Пољопривреда представља један од стратешких сектора привреде Републике Србије, са значајним учешћем у бруто домаћем производу, запослености и спољнотрговинској размени. Према подацима FAOSTAT базе података Организације за храну и пољопривреду Уједињених нација (FAO), Србија се у појединим ратарским културама налази међу значајним европским и светским произвођачима, посебно када је реч о кукурузу, пшеници и сунцокрету (FAO, 2024). Просечна годишња производња пшенице у Србији у последњој деценији износила је између 2,5 и 3,5 милиона тона, док је производња кукуруза у повољним годинама премашивала 7 милиона тона, што Србију позиционира као једног од водећих произвођача кукуруза у региону југоисточне Европе (FAO, 2024).

У структури укупне пољопривредне производње у Републици Србији значајан део производних капацитета концентрисан је управо на подручју Аутономне Покрајине (АП) Војводине, која располаже најквалитетнијим обрадивим земљиштем и високим степеном механизованости производње. Према међународним статистичким подацима, Србија бележи релативно стабилан принос по хектару код основних ратарских култура, што указује на значај примене агротехничких мера, технолошких иновација и институционалне подршке пољопривредницима (FAO, 2024).

Међутим, у условима глобалне конкуренције, климатских промена и пораста захтева у погледу стандарда квалитета и безбедности хране, питање унапређења продуктивности и конкурентности пољопривредне производње добија посебну важност. Савремени изазови намећу потребу за ефикасним механизмима трансфера знања, применом иновација и сталним унапређењем управљања пољопривредним

газдинствима. У том контексту, пољопривредна саветодавна служба представља једну од кључних организационо-развојних мера аграрне политике.

Њена улога далеко превазилази класичан модел преноса техничко-технолошких знања и обухвата информисање пољопривредника о мерама аграрне политике, подршку у доношењу производних и пословних одлука, унапређење управљања газдинствима, као и јачање конкурентности и одрживости пољопривредне производње (Anderson, 2007; Rivera, 2001). Према савременим теоријским приступима, пољопривредно саветодавство функционише у оквиру ширег система знања који повезује истраживачке институције, образовни систем и пољопривредне произвођаче (Birner et al., 2009).

У Републици Србији пољопривредна саветодавна служба има дугу традицију и институционално је организована у оквиру јавног сектора, уз постојање одређених приватних иницијатива. Истраживања указују да саветодавство представља важан фактор аграрног и руралног развоја, али да постоје и ограничења у погледу организације рада, финансијске одрживости и техничке опремљености (Петровић & Јанковић, 2010; Ђурић, 2020). Поред тога, у условима трансформације аграрне политике и постепеног усклађивања са Заједничком пољопривредном политиком Европске уније, улога саветодавне службе добија додатни значај (Тасић, 2015; Љубојевић и сар., 2022).

Савремени трендови дигитализације пољопривреде, развоја информационо-комуникационих технологија и примене прецизне пољопривреде отварају нове могућности за унапређење саветодавног рада, нарочито у регионима са развијеном пољопривредном производњом као што је АП Војводина (Вукадиновић и сар., 2022). У таквим околностима, пољопривредно саветодавство представља један од кључних механизма повезивања аграрне политике, науке и праксе, чија ефикасност утиче на ниво информисаности пољопривредника, степен усвајања иновација и конкурентност аграрног сектора.

2. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања је пољопривредна саветодавна служба као једна од кључних организационо-развојних мера аграрне политике, са посебним освртом на њено стање и могућности развоја на подручју АП Војводине. Саветодавна служба посматра се као институционални механизам трансфера знања, подршке у доношењу одлука и спровођења мера аграрне политике у пракси.

Истраживање обухвата анализу досадашњег развоја пољопривредног саветодавства, његовог институционалног и организационог оквира, модела функционисања, као и улоге коју ова служба има у процесима аграрног и руралног развоја. Посебна пажња посвећује се идентификовању ограничења у функционисању саветодавне службе, укључујући питања организације рада, финансирања, техничке опремљености, кадровских капацитета и степена сарадње са научноистраживачким институцијама.

Проблем истраживања произилази из чињенице да се пољопривреда у Републици Србији суочава са бројним структурним изазовима, као што су ниска конкурентност појединих производних сектора, недовољна диверзификација руралне економије, неповољна старосна и образовна структура руралног становништва, као и потреба за усклађивањем са стандардима Европске уније. У таквим условима, ефикасност пољопривредне саветодавне службе има значајан утицај на степен информисаности и оспособљености пољопривредника за примену савремених производних и управљачких решења.

Посебан аспект предмета истраживања представља анализа ставова пољопривредних саветодаваца о актуелном стању, условима рада и могућностима унапређења

саветодавне делатности на подручју АП Војводине. Полази се од претпоставке да су управо саветодавци, као непосредни носиоци саветодавног рада, у позицији да укажу на практичне проблеме у функционисању система, али и на потенцијалне правце његовог даљег развоја.

Важан сегмент истраживања односи се на емпиријско сагледавање стања пољопривредне саветодавне службе кроз анализу ставова саветодаваца као непосредних носилаца саветодавне делатности. У циљу прикупљања релевантних података о перцепцији саветодаваца о значају саветодавног рада, условима рада, институционалној подршци и могућностима унапређења система, у раду је примењена метода анкетног истраживања на подручју АП Војводине. Добијени резултати требало би да омогуће реалније сагледавање функционисања саветодавне службе из перспективе стручних лица која у њој раде.

Основни циљ истраживања је да се сагледа улога и значај пољопривредне саветодавне службе као мере аграрне политике, као и да се анализирају њене могућности да допринесе унапређењу пољопривредне производње и развоју руралних подручја у АП Војводини.

У складу са тим, дефинисани су следећи посебни циљеви истраживања:

- анализа теоријских основа и модела пољопривредног саветодавства;
- сагледавање институционалног и законодавног оквира пољопривредног саветодавства у Републици Србији;
- испитивање организације и начина финансирања саветодавне службе;
- утврђивање перцепције саветодаваца о доприносу саветодавног рада аграрном и руралном развоју;
- идентификовање кључних ограничења у функционисању саветодавне службе;
- формулисање препорука за унапређење рада пољопривредне саветодавне службе.

Очекује се да резултати истраживања омогуће систематизовано сагледавање стања пољопривредног саветодавства на подручју АП Војводине, као и да допринесу

формулисању смерница за његово даље институционално и организационо унапређење. Добијени налази могу послужити као основ за креирање ефикаснијих мера аграрне политике, усмерених ка јачању конкурентности пољопривреде и одрживом развоју руралних подручја.

3. ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Пољопривредно саветодавство је у ранијој фази свог развоја углавном било засновано на линеарном моделу трансфера технологије („*transfer of technology*“), који је подразумевао једносмеран ток знања од научноистраживачких институција ка пољопривредницима. У оквиру овог модела, пољопривредни произвођачи посматрани су превасходно као пасивни примаоци иновација. Међутим, савремена научна литература указује да је овај приступ недовољан у условима комплексних тржишних, климатских и институционалних изазова (Rivera, 2001).

Савремени концепт пољопривредног саветодавства развија се у оквиру ширег система пољопривредног знања и иновација (*Agricultural Knowledge and Innovation System – AKIS*). Према овом приступу, знање се не посматра као статичан производ, већ као резултат интеракције различитих актера – истраживача, образовних институција, саветодаваца, пољопривредника, приватних компанија и креатора аграрне политике. Rivera (2001) наглашава да саветодавна служба има улогу посредника који омогућава двосмерну комуникацију: не само пренос научних резултата у праксу, већ и повратну информацију о реалним потребама произвођача.

У том контексту, Anderson (2007) истиче да саветодавне услуге имају карактеристике јавног добра, јер доприносе повећању продуктивности, унапређењу управљања ризицима и стабилности руралних подручја. Истовремено, услед повећане тржишне оријентације пољопривреде, саветодавци све више преузимају улогу посредника између произвођача и тржишта, финансијских институција и државних органа. Ова трансформација доводи до проширења њихових функција са чисто техничког

саветовања ка подршци у пословном планирању, управљању инвестицијама и приступу субвенцијама.

Birner et al. (2009) указују да не постоји универзални модел организације саветодавних система, већ да се они морају прилагодити специфичностима националног контекста. Концепт „*best fit*“ наглашава да организациона структура, финансирање и степен укључености приватног сектора зависе од институционалног оквира, нивоа развоја пољопривреде и структуре газдинстава. Umali-Deininger (1997) указује да је ефикасност саветодавства директно повезана са начином финансирања и степеном децентрализације, при чему плуралистички системи често показују већу флексибилност.

Савремени приступи у оквиру теорије иновационих система наглашавају улогу посредника у знању („*knowledge brokers*“), који омогућавају интеракцију и сарадњу између различитих актера (Klerkx, Hall & Leeuwis, 2009). У овом моделу, саветодавна служба није само преносилац информација, већ активни учесник у креирању и адаптацији иновација. Leeuwis и Aarts (2011) указују да иновације настају кроз друштвене процесе учења, те да је саветодавна служба кључна у олакшавању тих процеса.

У европском контексту, концепт AKIS интегрисан је у оквир Заједничке пољопривредне политике, где се саветодавне услуге посматрају као део система подршке иновацијама и одрживости (EU SCAR, 2012). Улога саветодавства проширује се на подршку у имплементацији агроеколошких мера, климатских политика и стандарда безбедности хране.

Институционална економија такође пружа важан теоријски оквир за анализу саветодавства. Према North (1990), институције обликују економско понашање кроз формална и неформална правила, а саветодавна служба може се посматрати као механизам који смањује трансакционе трошкове у процесу доношења одлука. У том смислу, ефикасна саветодавна служба доприноси побољшању информисаности, смањењу неизвесности и повећању рационалности пољопривредних произвођача.

Поред институционалног аспекта, значајан теоријски допринос даје и теорија дифузије иновација (Rogers, 2003), која указује да усвајање нових технологија зависи од карактеристика иновације, комуникационих канала и друштвеног контекста. У том процесу, саветодавци имају улогу „агената промене“, који утичу на перцепцију и прихватање нових решења.

Сумирајући наведене теоријске приступе, може се закључити да се савремени концепт пољопривредног саветодавства заснива на: интерактивном и мрежном приступу знању, институционалној повезаности са истраживањем и образовањем, плуралистичком моделу организације, улози посредника у иновационом систему, економској функцији смањења информационе асиметрије.

Овакво концептуално постављање представља основу за анализу стања и могућности развоја пољопривредног саветодавства у Републици Србији и на подручју АП Војводине.

Економски ефекти пољопривредног саветодавства у научној литератури анализирају се кроз призму повећања продуктивности, техничке ефикасности, профитабилности и стабилности прихода пољопривредних газдинстава. Бројна емпиријска истраживања потврђују да постоји статистички значајна и позитивна веза између квалитета саветодавних услуга и раста производних резултата у пољопривреди.

Feder, Willett и Zijp (2001) указују да добро организоване саветодавне службе могу довести до повећања приноса по хектару, рационалнијег коришћења инпута и унапређења техничке ефикасности газдинстава. Њихова анализа показује да саветодавство делује као механизам смањења информационе асиметрије, што доводи до оптимизације производних одлука.

Alston et al. (2000) наглашавају да инвестиције у истраживање и саветодавство имају висок повраћај улагања, посебно у дугорочном периоду. Економски ефекти саветодавних услуга не огледају се искључиво у повећању производње, већ и у побољшању алокационе ефикасности, односно у правилном избору технологија и производних структура.

Christoplos (2010) посебно истиче улогу саветодавства у јачању отпорности пољопривреде на климатске и тржишне ризике. Саветодавна служба омогућава произвођачима благовремене информације о временским условима, ценама, новим технологијама и политикама подршке, чиме доприноси стабилности прихода и смањењу ризика од губитака. У условима све израженијих климатских промена, саветодавство постаје кључни инструмент адаптације.

У економском смислу, саветодавство доприноси повећању конкурентности пољопривредних газдинстава. Swanson и Rajalahti (2010) указују да саветодавне службе имају значајну улогу у интеграцији пољопривредника у ланце вредности, побољшању квалитета производа и приступу новим тржиштима. Посебно је важна подршка малим и средњим газдинствима, која често немају довољно ресурса за самостално праћење технолошких и тржишних трендова.

Поред микроекономских ефеката, саветодавство има и макроекономске импликације. Повећање продуктивности и профитабилности пољопривреде утиче на раст бруто додате вредности аграрног сектора, повећање извоза и унапређење спољнотрговинског биланса. Улога саветодавства у подстицању технолошког напретка доприноси структурним променама у аграрном сектору и постепеном преласку са екстензивних на интензивније производне системе.

У домаћој литератури, Петровић и Јанковић (2010) наглашавају да саветодавство у Србији има потенцијал да унапреди управљање пољопривредним газдинствима, нарочито у домену економског планирања и рационалног коришћења ресурса. Ђурић (2020) истиче да без институционално стабилног и финансијски одрживог система саветодавства није могуће обезбедити дугорочни аграрни развој.

Ивановић (2015) посматра саветодавну службу као фактор економског развоја, указујући да инвестиције у људски капитал саветодаваца директно утичу на конкурентност газдинстава. Квалитет знања и стручности саветодаваца условљава степен усвајања иновација од стране произвођача.

Ђурић и сар. (2019) у свом истраживању ставова пољопривредника у Србији показују да већина корисника саветодавних услуга препознаје њихов позитиван утицај на унапређење производње, нарочито у области заштите биља и примене агротехничких мера. Ово указује да саветодавство има практичну и мерљиву економску вредност.

Поред директних производних ефеката, саветодавство доприноси и ширем руралном развоју. Побољшање економске одрживости газдинстава утиче на запосленост, задржавање становништва у руралним подручјима и повећање квалитета живота. У том смислу, саветодавна служба представља не само инструмент аграрне политике, већ и фактор регионалног развоја.

Сумирајући наведено, може се закључити да економски ефекти пољопривредног саветодавства обухватају: повећање продуктивности и приноса, унапређење техничке и алокационе ефикасности, повећање профитабилности и стабилности прихода, јачање конкурентности и интеграцију у ланце вредности, допринос макроекономском расту и руралном развоју.

Оваква теоријска поставка представља основу за анализу утицаја пољопривредне саветодавне службе на економски развој пољопривреде у Републици Србији.

У савременом европском контексту пољопривредно саветодавство представља интегрални део система аграрне политике и један од кључних механизма имплементације Заједничке пољопривредне политике Европске уније (*Common Agricultural Policy – CAP*). Реформе CAP-а, посебно након 2003. године, довеле су до увођења концепта *Farm Advisory System (FAS)*, који обавезује државе чланице да обезбеде пољопривредницима приступ саветодавним услугама у области унакрсне усклађености (*cross-compliance*), заштите животне средине, безбедности хране и добробити животиња.

Labarthe и Laurent (2013) указују да реформе CAP-а нису само утицале на структуру субвенција, већ су условиле и трансформацију саветодавних система у државама чланицама. Саветодавство све више добија функцију подршке одрживој производњи, имплементацији агроеколошких мера и климатској адаптацији. У том смислу,

саветодавна служба постаје инструмент спровођења „*green architecture*“ политике, која подразумева еколошке услове за добијање директних плаћања.

Кнох и Meinzen-Dick (2001) истичу да у транзиционим економијама реформе саветодавства морају бити усклађене са институционалним капацитетима земље, јер недовољно развијене институције могу ограничити ефекте европских политика. У том контексту, процес европских интеграција захтева јачање административних и стручних капацитета саветодавних служби.

Тасић (2015) наглашава да имплементација европских стандарда у Србији подразумева прилагођавање националне аграрне политике правној тековини ЕУ (*acquis communautaire*), што укључује и реформу институционалног оквира саветодавства. Саветодавна служба у том процесу има улогу посредника у преношењу информација о правилима, процедурама и условима за остваривање подстицаја.

Посебан значај имају претприступни фондови, пре свега IPARD програм, чија успешна имплементација захтева висок ниво информисаности и техничке припремљености пољопривредника. Swanson и Rajalahti (2010) указују да саветодавне службе у земљама кандидатима играју кључну улогу у припреми документације, изради инвестиционих планова и усклађивању са европским стандардима.

Љубојевић и сар. (2022) истичу да је информисаност пољопривредника предуслов успешног прилагођавања националне аграрне политике европским оквирима. Недовољна информисаност може довести до ниског степена коришћења доступних фондова и подстицаја, што директно утиче на конкурентност аграрног сектора.

Цветковић (2017) посматра саветодавство као инструмент усклађивања домаће аграрне политике са европским регулаторним оквиром, наглашавајући значај институционалне стабилности, дугорочног планирања и координације између министарстава, агенција и локалних саветодавних служби. У том контексту, саветодавна служба представља спону између стратегијских докумената и њихове практичне примене на терену.

У оквиру новог CAP-а (2023–2027), концепт AKIS додатно је институционализован, при чему се саветодавне службе интегришу у мреже знања и иновација, са посебним нагласком на дигитализацију и еколошку одрживост (EU SCAR, 2012). Ово указује да се саветодавство све више позиционира као централни механизам у реализацији аграрне и руралне политике.

У условима европских интеграција, саветодавна служба у Републици Србији има следеће кључне функције: преношење информација о европским стандардима и прописима, подршку у имплементацији IPARD и других фондова помоћ у усклађивању производње са еколошким и безбедносним захтевима, јачање институционалних капацитета аграрног сектора, посредовање између националне аграрне политике и произвођача.

Сходно наведеном, може се закључити да саветодавство у контексту европских интеграција превазилази традиционалну техничку функцију и постаје кључни инструмент институционалне трансформације аграрног сектора.

Савремена научна литература све више наглашава улогу пољопривредног саветодавства у ширењу иновација и дигиталној трансформацији аграрног сектора. Развој информационо-комуникационих технологија (ИКТ), паметних уређаја, сензора, дрона и система за управљање производњом довео је до појаве концепта дигиталне пољопривреде (*digital agriculture*), који значајно мења природу саветодавног рада.

Теоријску основу анализе иновација представља Роџерсова теорија дифузије иновација (Rogers, 2003), која указује да усвајање нових технологија зависи од перцепције њихове релативне предности, компатибилности са постојећим системом, сложености, могућности тестирања и видљивости резултата. У том контексту, саветодавци имају улогу „агената промене“, који утичу на ставове и одлуке пољопривредника.

Маџар (2022) указује да у Србији постоји интересовање за увођење иновација, али да тржишна неизвесност, ограничени финансијски ресурси и институционалне баријере успоравају њихову примену. Саветодавна служба има кључну улогу у превазилажењу

информационих и психолошких баријера, кроз едукацију, демонстрационе огледе и практичну подршку у примени нових технологија.

Sutherland et al. (2017) показују да мали фармери често користе саветодавне услуге ради административне подршке, односно приступа субвенцијама, а мање ради стицања производних знања. Ово указује на потребу редефинисања улоге саветодавства у правцу јачања иновативности, развоја предузетничких вештина и подршке у дигиталној трансформацији производње.

Развој е-extension модела омогућава дигитализацију саветодавних услуга кроз онлајн платформе, мобилне апликације, вебинаре и системе за даљинско праћење производње (Davis & Sulaiman, 2014). Овакви модели омогућавају бржу размену информација, смањење трошкова комуникације и већу доступност услуга, нарочито у удаљеним руралним подручјима.

Вукадиновић и сарадници (2022) анализирају дигиталну пољопривреду у Војводини и истичу да примена ИКТ технологија, укључујући сателитске снимке, софтвере за анализу података и аутоматизоване системе управљања, може значајно унапредити саветодавне услуге. Дигитални алати омогућавају саветодавцима да пружају прецизније и персонализоване препоруке, засноване на реалним подацима са парцеле.

Klerkx, Jakku и Labarthe (2019) указују да дигитализација мења улогу саветодаваца, који све више постају посредници у управљању подацима („*data intermediaries*“). Они не преносе само информације, већ помажу пољопривредницима да интерпретирају сложене агротехничке и економске податке.

Међутим, дигитална трансформација носи и одређене изазове. Један од најзначајнијих проблема јесте дигитални јаз (*digital divide*) између већих и мањих газдинстава, као и између различитих региона. Недовољна техничка опремљеност, ограничене дигиталне компетенције и старосна структура пољопривредника могу успорити процес усвајања иновација.

У том контексту, саветодавна служба има двоструку улогу: техничку – преношење знања о новим технологијама и едукативну – развој дигиталних компетенција пољопривредника. Поред производних ефеката, дигитализација саветодавства може допринети и бољем праћењу резултата аграрне политике, транспарентности подстицаја и ефикаснијем управљању ресурсима.

4. РАДНЕ ХИПОТЕЗЕ

Полазећи од дефинисаног предмета и циља истраживања, као и структуре анкетног упитника, формулишу се следеће радне хипотезе:

Општа хипотеза

H0: Пољопривредна саветодавна служба на подручју АП Војводине има значајну улогу у развоју пољопривреде и руралних подручја, али се њена ефикасност суочава са организационим, институционалним и материјалним ограничењима.

Посебне хипотезе

H1: Пољопривредни саветодавци сматрају да саветодавни рад у значајној мери доприноси едукацији пољопривредника, унапређењу производње и модернизацији пољопривреде.

H2: Пољопривредни саветодавци сматрају да саветодавна служба има значајну улогу у доношењу пословних одлука пољопривредника.

H3: Постојећа организација рада и техничка опремљеност пољопривредне саветодавне службе не обезбеђују у потпуности услове за ефикасан и квалитетан рад.

H4: Административни послови значајно ограничавају могућност интензивнијег теренског рада пољопривредних саветодаваца.

H5: Ниво економске мотивације пољопривредних саветодаваца није у потпуности задовољавајући.

H6: Пољопривредни саветодавци сматрају да су унапређење финансирања, организације рада и сарадње са научним институцијама кључне мере за развој пољопривредне саветодавне службе.

5. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА И ИЗВОРИ ПОДАКА

У складу са дефинисаним предметом и циљем истраживања, у раду је примењена методологија својствена друштвеним научним дисциплинама. Истраживање је конципирано као комбинација теоријског и емпиријског приступа, са циљем свеобухватног сагледавања улоге и функционисања пољопривредне саветодавне службе у Републици Србији, са посебним освртом на подручје АП Војводине.

У теоријском делу рада примењене су следеће методе:

- **Дескриптивна метода**, у циљу описивања појмова, институционалног оквира и организације пољопривредне саветодавне службе;
- **Компаративна метода**, ради упоређивања различитих модела саветодавства и анализа у контексту европских интеграција;
- **Метода анализе и синтезе**, у циљу обраде релевантне научне и стручне литературе и формулисања закључака.

У емпиријском делу рада примењена је **метода анкетирања**, са циљем прикупљања података о ставовима пољопривредних саветодаваца у вези са:

- значајем саветодавног рада,
- организацијом и функционисањем службе,
- условима рада,
- институционалним ограничењима,
- могућностима унапређења саветодавне делатности.

Као инструмент истраживања коришћен је структурисани анкетни упитник, који је креиран у оквиру *Google Forms* платформе. Упитник садржи комбинацију затворених и полуотворених питања, као и питања формулисана у виду Ликертове скале (петостепене скале слагања), што омогућава квантитативну обраду података и анализу ставова испитаника. Анкета је анонимна, а учешће испитаника добровољно, чиме је обезбеђена већа објективност и поузданост добијених одговора. Истраживање је спроведено на територији АП Војводине. А узорак чине пољопривредни саветодавци запослени у:

- пољопривредним стручним службама,
- институтима,
- заводима и другим релевантним институцијама које се баве саветодавном делатношћу.

Узорак је формиран на основу доступности и спремности испитаника да учествују у истраживању. Упитник је дистрибуиран електронским путем, посредством линка ка *Google Forms* платформи.

Прикупљени подаци су обрађени применом дескриптивне статистике. Резултати су приказани у облику табела и графикона, уз анализу учесталости одговора, процентуалне заступљености и просечних вредности код питања формулисаних кроз скалу слагања.

Анализа резултата омогућује проверу постављених радних хипотеза и формулисање препорука за унапређење пољопривредне саветодавне службе.

У раду су коришћени:

- примарни извори података – резултати анкетног истраживања спроведеног међу пољопривредним саветодавцима на територији АП Војводине;
- секундарни извори података – домаћа и страна научна литература, стручне публикације, монографије, одбрањене докторске дисертације, релевантни

законски и стратешки документи, као и званични извештаји институција из области аграрне политике.

Комбинација примарних и секундарних извора омогућила је свеобухватно и систематично сагледавање истраживаног проблема.

6. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У овом поглављу приказани су резултати теоријске и емпиријске анализе спроведене у складу са дефинисаним предметом и циљем истраживања. Резултати обухватају сагледавање пољопривредне саветодавне службе као мере аграрне политике, анализу њеног институционалног оквира, организације и финансирања, као и интерпретацију података добијених анкетним истраживањем међу пољопривредним саветодавцима на подручју АП Војводине.

У наставку се прво разматра теоријско-институционални аспект саветодавства, а затим се представљају резултати емпиријског истраживања и њихова интерпретација у односу на постављене радне хипотезе.

6.1. ПОЉОПРИВРЕДНА САВЕТОДАВНА СЛУЖБА КАО МЕРА АГРАРНЕ ПОЛИТИКЕ

Пољопривредна саветодавна служба представља једну од кључних организационо-развојних мера аграрне политике, чија је основна функција пренос знања, подршка у доношењу одлука и унапређење конкурентности пољопривредних газдинстава. У савременим условима глобализације, тржишне неизвесности и климатских изазова, улога саветодавства превазилази традиционални модел преноса технологије и постаје интегрални део система пољопривредног знања и иновација (Rivera, 2001; Klerkx, Hall, & Leeuwis, 2009).

Аграрна политика, као скуп мера и инструмената усмерених на развој пољопривреде и руралних подручја, ослања се на саветодавну службу као механизам имплементације

стратешких циљева. Саветодавци имају улогу посредника између доносилаца политика и пољопривредних произвођача, омогућавајући ефикаснију примену мера подршке, субвенција и регулаторних стандарда (Anderson, 2007). У том контексту, саветодавна служба доприноси повећању информисаности пољопривредника, унапређењу техничке ефикасности и рационалном коришћењу ресурса.

Према North (1990), институције имају пресудну улогу у обликовању економског понашања актера, што значи да институционална стабилност саветодавне службе директно утиче на развој аграрног сектора. У условима транзиционих економија, где су структурне реформе у току, саветодавство има посебан значај у подршци прилагођавању пољопривреде тржишним условима (Feder, Willett, & Zijp, 2001).

У Републици Србији, пољопривредна саветодавна служба представља важан инструмент спровођења аграрне политике, нарочито у контексту процеса европских интеграција и усаглашавања са Заједничком пољопривредном политиком Европске уније (Labarthe & Laurent, 2013). Саветодавци учествују у информисању пољопривредника о условима конкурисања за подстицајна средства, стандардима квалитета, као и о обавезама које произилазе из законодавног оквира.

Домаћа литература указује да је саветодавна служба у Србији од стратешког значаја за модернизацију производње и јачање конкурентности пољопривредних газдинстава (Ђурић, 2020). Петровић и Јанковић (2010) истичу да без функционалног и институционално стабилног система саветодавства није могуће обезбедити одржив аграрни и рурални развој.

Саветодавна служба се, стога, може посматрати као веза између научно-истраживачког сектора, државне управе и пољопривредне праксе, при чему њена ефикасност зависи од организације рада, финансирања, кадровских капацитета и степена сарадње са другим институцијама (Davis & Sulaiman, 2014).

6.1.1. Улога саветодавства у аграрном и руралном развоју

Пољопривредно саветодавство има значајну улогу у унапређењу аграрног и руралног развоја, јер омогућава трансфер знања, примену иновација и јачање конкурентности пољопривредних газдинстава. У савременим условима, саветодавна служба се не посматра искључиво као механизам преноса технологије, већ као активни чинилац у систему пољопривредног знања и иновација (AKIS), који повезује истраживачке институције, образовни систем, државне органе и пољопривреднике (Klerkx et al., 2009).

Једна од кључних функција саветодавства у аграрном развоју јесте повећање продуктивности и ефикасности производње. Емпиријска истраживања показују да постоји позитивна веза између квалитета саветодавних услуга и раста приноса, као и техничке ефикасности газдинстава (Feder et al., 2001). Саветодавци помажу произвођачима у примени савремених агротехничких мера, рационалном коришћењу инпута и прилагођавању производње захтевима тржишта.

Поред економског аспекта, саветодавство има важну социјалну и развојну димензију. Према Rivera (2001), саветодавна служба доприноси смањењу информационог јаза између руралних и урбаних подручја, што је од кључног значаја за равномернији територијални развој. У руралним срединама, где су ресурси и приступ информацијама ограничени, саветодавци имају улогу посредника који олакшавају приступ знању, програмима подршке и финансијским инструментима.

Саветодавство доприноси и јачању институционалних капацитета руралних подручја кроз подстицање сарадње, удруживања произвођача и развој локалних иницијатива. Davis и Sulaiman (2014) истичу да савремени „*extensionist*“ има улогу фасилитатора, који не само да преноси информације, већ и подстиче колективно деловање и развој иновационих мрежа.

У контексту одрживог развоја, саветодавна служба има значајну улогу у промоцији еколошки прихватљивих пракси и унапређењу управљања природним ресурсима. Christoplos (2010) наглашава да саветодавство може допринети јачању отпорности

пољопривреде на климатске промене и тржишне ризике, посебно кроз едукацију о диверзификацији производње и примени одрживих технологија.

У Републици Србији, где пољопривреда има значајно учешће у укупној привредној активности и запослености у руралним подручјима, улога саветодавне службе је од посебног значаја за модернизацију сектора и унапређење животног стандарда руралног становништва (Ђурић, 2020). Саветодавни рад доприноси повећању конкурентности, али и социјалној кохезији у руралним заједницама, што је један од стратешких циљева аграрне политике.

Сагледавајући наведено, може се закључити да пољопривредно саветодавство представља важан инструмент аграрног и руралног развоја, чији ефекти превазилазе уско економску сферу и обухватају шире социјалне и институционалне аспекте развоја.

6.1.2. Задаци и функције пољопривредне саветодавне службе

Пољопривредна саветодавна служба обавља више међусобно повезаних функција које произилазе из њене улоге у систему аграрне политике и руралног развоја. Задаци саветодавне службе обухватају пренос знања, техничку и стручну подршку пољопривредним произвођачима, посредовање у примени аграрних мера, као и подстицање иновација и модернизације производње (Rivera, 2001).

Једна од основних функција саветодавства јесте **образовна функција**, која подразумева едукацију пољопривредника кроз организовање обука, семинара, демонстрационих огледа и индивидуалних саветовања. Ова функција има за циљ повећање нивоа знања и вештина пољопривредних произвођача, што директно утиче на продуктивност и конкурентност газдинстава (Feder et al., 2001). У савременим условима, образовна улога саветодавца проширује се и на области управљања ризицима, дигитализације и одрживих производних пракси.

Поред образовне, значајна је и **информативно-посредничка функција** саветодавне службе. Саветодавци имају улогу посредника између државних институција, научно-

истраживачког сектора и пољопривредних произвођача, омогућавајући двосмерну комуникацију и повратну информацију (Klerkx et al., 2009). Ова функција је посебно важна у контексту спровођења аграрне политике, јер омогућава пољопривредницима приступ информацијама о подстицајним мерама, регулаторним обавезама и тржишним кретањима (Anderson, 2007).

Развојна функција саветодавне службе огледа се у подстицању модернизације производње и увођењу иновација. У складу са концептом дифузије иновација, саветодавци имају улогу агената промене, који олакшавају усвајање нових технологија и производних метода (Rogers, 2003). Примена савремених агротехничких мера, прецизне пољопривреде и дигиталних алата представља један од кључних задатака саветодавства у условима глобалне конкуренције (Klerkx, Jakku, & Labarthe, 2019).

У оквиру институционалног система, саветодавна служба има и **подршку административним процесима**, посебно у делу припреме документације за конкурисање за подстицајна средства и спровођење програма аграрне политике. Labarthe и Laurent (2013) истичу да реформе аграрне политике, нарочито у контексту европских интеграција, захтевају јачање капацитета саветодавних служби како би се обезбедила ефикасна имплементација мера.

У домаћој литератури, Ђурић (2020) наглашава да саветодавна служба у Србији има стратешку улогу у модернизацији аграрног сектора, али да њена ефикасност зависи од организационе структуре, финансијских ресурса и кадровских капацитета. Петровић и Јанковић (2010) указују да без континуираног унапређења рада и институционалне подршке није могуће обезбедити дугорочну одрживост саветодавног система.

Сагледавајући наведено, може се закључити да пољопривредна саветодавна служба обавља комплексне и вишедимензионалне функције, које обухватају образовну, информативну, развојну и институционалну улогу, чиме представља значајан инструмент аграрне политике и руралног развоја.

6.1.3. Модели саветодавног рада у пољопривреди

Током историјског развоја пољопривредног саветодавства формиран су различити модели организације и рада саветодавних служби, који одражавају економске, институционалне и друштвене оквири у којима функционишу. Савремена литература указује да не постоји универзалан модел саветодавства, већ да избор организационог облика зависи од специфичности аграрног система и нивоа институционалног развоја (Birner et al., 2009).

Један од најранијих модела је традиционални модел „transfer of technology“, који се заснива на једносмерном преносу знања од научно-истраживачких институција ка пољопривредним произвођачима. У овом приступу, саветодавац има улогу посредника који преноси техничке иновације и препоруке, док је улога пољопривредника углавном пасивна (Rivera, 2001). Иако је овај модел допринео повећању продуктивности у одређеним фазама развоја пољопривреде, критикован је због недовољног уважавања локалног знања и специфичних услова производње.

Као одговор на ограничења традиционалног приступа, развијен је партиципативни модел саветодавства, који наглашава двосмерну комуникацију и активно учешће пољопривредника у процесу учења и иновација. У оквиру овог приступа, саветодавац има улогу фасилитатора, који подстиче размену искустава и заједничко решавање проблема (Leeuwis & Aarts, 2011). Овај модел је у складу са савременим концептом АКIS система, који наглашава интеракцију различитих актера у процесу иновација (Klerkx et al., 2009).

У новијој пракси све више се развија плуралистички модел саветодавства, у којем поред државних институција учествују и приватне компаније, невладине организације, задруге и консултантске фирме. Birner et al. (2009) истичу да је плуралистички систем флексибилнији и прилагођенији тржишним условима, али да захтева јасан институционални оквир и механизме координације. Umali-Deininger (1997) наглашава да комбинација јавног и приватног сектора може повећати ефикасност, али да је неопходно обезбедити доступност услуга и мањим газдинствима.

У контексту економских реформи и процеса европских интеграција, све већи значај добија „best fit“ приступ, који подразумева прилагођавање модела саветодавства специфичним националним и регионалним условима (Birner et al., 2009). Овај приступ одбацује идеју универзалног решења и наглашава потребу за институционалном флексибилношћу и континуираним унапређењем система.

Савремени трендови у пољопривреди, посебно у области дигитализације, условили су и развој нових облика саветодавног рада, који укључују електронску комуникацију, онлајн платформе и дигиталне алате за подршку одлучивању (Klerkx, Jakku, & Labarthe, 2019). Ови облици рада допуњују традиционалне методе теренског саветовања и омогућавају бржу размену информација и ширење иновација.

У Републици Србији доминира државни модел саветодавства, али су присутни и елементи плуралистичког система, посебно кроз деловање приватних саветодавних служби и консултаната (Ђурић, 2020). Даљи развој система захтева унапређење организационе структуре, јачање сарадње са научним институцијама и прилагођавање савременим захтевима тржишта и дигиталне трансформације.

Сагледавајући наведене моделе, може се закључити да избор и ефикасност саветодавног система зависе од институционалних, економских и социјалних околности, као и од способности система да се прилагођава променама у аграрном окружењу.

6.2. ИСТОРИЈАТ ПОЉОПРИВРЕДНОГ САВЕТОДАВСТВА НА ПОДРУЧЈУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Развој пољопривредног саветодавства у Републици Србији тесно је повезан са институционалним развојем аграрног сектора и променама у економском систему. Историјат саветодавне делатности може се посматрати кроз неколико развојних фаза, које одражавају шири друштвено-економски контекст.

Почеци организованог саветодавног рада у Србији везују се за период краја XIX и почетка XX века, када су формиране прве пољопривредне станице и огледна добра, са циљем ширења нових агротехничких знања међу произвођачима. У том периоду, саветодавство је имало претежно образовни и демонстрациони карактер, уз снажну улогу државе у организовању пољопривредне производње.

Током периода социјалистичког уређења, пољопривредно саветодавство било је интегрисано у систем државних и друштвених институција. Саветодавна служба функционисала је у оквиру пољопривредних комбината, задруга и института, са наглашеном улогом у повећању производње и унапређењу технолошког нивоа пољопривреде. У том периоду доминирао је централизован модел саветодавства, заснован на једносмерном преносу знања (Rivera, 2001).

Период транзиције након 1990. године донео је значајне институционалне и организационе промене. Реформе су условиле реструктурирање аграрног сектора, приватизацију пољопривредних комбината и јачање породичних газдинстава. У том контексту, јавила се потреба за модернизацијом саветодавног система и његовим прилагођавањем тржишним условима (Feder et al., 2001). Саветодавство је постепено добијало нову улогу – подршку малим и средњим газдинствима у условима повећане конкуренције и ограничених ресурса.

После 2000. године, развој пољопривредног саветодавства у Србији убрзан је процесом институционалних реформи и приближавања Европској унији. Успостављен је систем јавних пољопривредних стручних служби, са циљем унапређења организације рада, стандардизације услуга и јачања кадровских капацитета (Ђурић, 2020). Саветодавци су добили значајну улогу у спровођењу мера аграрне политике, посебно у делу информисања пољопривредника о подстицајима и регулаторним обавезама.

Савремени период карактерише постепено увођење елемената плуралистичког система саветодавства, где поред државних институција делују и приватни консултанти, невладине организације и комерцијалне компаније (Birner et al., 2009). Ипак, државни сектор и даље има доминантну улогу у организовању и финансирању саветодавних активности.

Историјски развој пољопривредног саветодавства у Србији показује да је ова институција пролазила кроз фазе централизованог, транзиционог и реформисаног модела, прилагођавајући се економским и политичким променама. Данас, у условима европских интеграција и дигиталне трансформације, пред саветодавном службом стоје нови изазови који захтевају даље институционално јачање и модернизацију система.

6.3. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР ПОЉОПРИВРЕДНОГ САВЕТОДАВСТВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Институционални оквир пољопривредног саветодавства у Републици Србији заснива се на законодавно-правној регулативи, организационој структури јавних и приватних саветодавних служби, као и на надлежностима државних органа задужених за креирање и спровођење аграрне политике. Саветодавна служба представља важан сегмент система аграрног управљања, јер повезује стратешке циљеве аграрне политике са практичном применом на нивоу пољопривредних газдинстава (Ђурић, 2020).

У складу са институционалним приступом, функционисање саветодавне службе зависи од стабилности формалних правила, организационе структуре и јасно дефинисаних надлежности (North, 1990). Институционална уређеност омогућава ефикаснију координацију између државних органа, научно-истраживачких институција и пољопривредних произвођача.

Систем пољопривредног саветодавства у Србији карактерише доминантна улога јавног сектора, који делује у оквиру министарства надлежног за послове пољопривреде, као и покрајинских и локалних институција. Поред јавних служби, у систему учествују и приватни саветодавци, консултантске фирме и друге организације које пружају стручне услуге у области пољопривреде, што указује на постепени развој плуралистичког модела саветодавства (Birner et al., 2009).

Институционални оквир пољопривредног саветодавства обухвата и сарадњу са научно-истраживачким институцијама, факултетима и институтима, који представљају

извор нових технологија и знања. Саветодавна служба има улогу посредника у трансферу резултата истраживања у пољопривредну праксу, чиме доприноси јачању иновационог капацитета аграрног сектора (Klerkx et al., 2009).

Процес европских интеграција додатно условљава јачање институционалних капацитета саветодавне службе, посебно у делу примене стандарда и мера које произилазе из Заједничке пољопривредне политике Европске уније (Labarthe & Laurent, 2013). У том контексту, институционална стабилност и координација различитих нивоа управљања представљају предуслов за ефикасно функционисање саветодавног система.

Сагледавајући наведено, може се закључити да институционални оквир пољопривредног саветодавства у Републици Србији обухвата сложена мрежу актера и надлежности, чија ефикасност зависи од нормативне уређености, организационе структуре и степена сарадње између различитих институција.

6.3.1. Законодавно-правна регулатива у области пољопривредног саветодавства

Законодавно-правна регулатива представља основу институционалног функционисања пољопривредне саветодавне службе у Републици Србији. Правни оквир уређује организацију, надлежности, финансирање и циљеве саветодавног рада, као и његово место у систему аграрне политике.

Основни нормативни акт који уређује област аграрне политике и руралног развоја јесте Закон о пољопривреди и руралном развоју (Службени гласник РС, бр. 41/2009, 10/2013, 101/2016, 67/2021). Овим законом дефинишу се циљеви аграрне политике, инструменти подршке пољопривредним произвођачима и институционални механизми за њихово спровођење. Саветодавна служба у том систему има значајну улогу у информисању пољопривредника о мерама подстицаја, условима за остваривање права и примени агротехничких и организационих стандарда.

Поред наведеног закона, значајан нормативни акт представља и Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (*Службени гласник РС*, бр. 10/2013, 142/2014, 103/2015, 101/2016, 35/2023). Овим законом уређују се врсте, услови и начин остваривања права на подстицаје, као и механизми контроле њихове примене. Саветодавна служба у том контексту има посредничку и информативну улогу, јер пољопривредним произвођачима пружа стручну подршку у припреми документације, тумачењу прописа и прилагођавању производње условима прописаних мера. На тај начин, саветодавна служба представља значајну карику у спровођењу финансијских инструмената аграрне политике.

У процесу европских интеграција, законодавни оквир у области пољопривреде постепено се усклађује са регулативом Европске уније, посебно са принципима Заједничке пољопривредне политике (САР). Labarthe и Laurent (2013) истичу да реформе САР-а условљавају јачање саветодавних система, нарочито у погледу примене стандарда одрживости, заштите животне средине и безбедности хране. У том контексту, саветодавна служба има важну улогу у трансферу регулаторних захтева ка пољопривредним произвођачима.

Правни оквир такође обухвата подзаконске акте и правилнике који ближе уређују организацију и начин рада пољопривредних стручних служби. Ови акти дефинишу обавезе саветодаваца, стандарде квалитета услуга и механизме финансирања, што представља основу за институционалну стабилност система.

Сагледавајући нормативни оквир, може се закључити да законодавно-правна регулатива у Републици Србији препознаје пољопривредну саветодавну службу као значајан инструмент аграрне политике, али да ефикасност њене примене зависи од степена институционалне координације, финансијске подршке и кадровских капацитета.

6.3.2. Институције пољопривредног саветодавства у Републици Србији

Институционална структура пољопривредног саветодавства у Републици Србији обухвата више нивоа управљања и различите организационе облике, који заједнички чине систем подршке пољопривредним произвођачима. Овај систем функционише у оквиру државног, покрајинског и локалног нивоа, уз учешће научно-истраживачких институција и приватног сектора.

Централну улогу у креирању и спровођењу аграрне политике има Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије, које дефинише стратешке циљеве, мере подршке и нормативни оквир у области пољопривреде. У оквиру овог институционалног система, саветодавна служба представља оперативни механизам за реализацију аграрних мера на терену (Ђурић, 2020).

На територији Аутономне покрајине Војводине, значајну улогу имају покрајински органи управе надлежни за пољопривреду, који учествују у креирању и реализацији мера руралног развоја, као и у координацији рада пољопривредних стручних служби. Децентрализација одређених надлежности омогућава прилагођавање мера специфичностима регионалне пољопривредне структуре.

Оперативни носиоци саветодавне делатности јесу пољопривредне стручне службе (ПСС), које делују на регионалном нивоу и непосредно сарађују са пољопривредним произвођачима. Ове службе пружају стручне савете, организују едукације, спроводе демонстрационе огледе и учествују у припреми документације за остваривање права на подстицаје. Њихова улога је од посебног значаја у процесу модернизације производње и унапређења конкурентности газдинстава (Петровић & Јанковић, 2010).

Поред јавних служби, у систему саветодавства учествују и научно-истраживачке институције, као што су пољопривредни факултети и институти, који представљају извор нових технологија и научних достигнућа. Саветодавна служба има улогу посредника у трансферу резултата научних истраживања у праксу, што је у складу са концептом система пољопривредног знања и иновација (AKIS) (Klerkx et al., 2009).

У последњој деценији присутан је и развој приватних саветодавних служби и консултантских фирми, које пружају специјализоване услуге, нарочито у области припреме пројеката, аплицирања за средства фондова и примене специфичних технолошких решења. Ова појава указује на постепени прелазак ка плуралистичком моделу саветодавства, у којем више актера учествује у пружању услуга (Birner et al., 2009).

Међусобна координација наведених институција представља предуслов за ефикасно функционисање система. Недовољна сарадња између институција може довести до преклапања надлежности или неравномерне доступности услуга, што утиче на квалитет саветодавног рада (Davis & Sulaiman, 2014).

Сагледавајући институционалну структуру, може се закључити да пољопривредно саветодавство у Републици Србији функционише као сложен систем више актера, чија ефикасност зависи од степена координације, финансијске стабилности и кадровске оспособљености.

6.4. ОРГАНИЗАЦИЈА И ФИНАНСИРАЊЕ ПОЉОПРИВРЕДНЕ САВЕТОДАВНЕ СЛУЖБЕ

Организација и финансирање пољопривредне саветодавне службе представљају кључне факторе који утичу на ефикасност њеног функционисања и остваривање циљева аграрне политике. Начин организације одређује структуру управљања, расподелу надлежности и координацију активности, док модел финансирања директно утиче на обим и квалитет пружених услуга (Birner et al., 2009).

У Републици Србији доминира модел јавног финансирања пољопривредне саветодавне службе, при чему се средства обезбеђују из буџета Републике Србије и, делимично, из покрајинских и локалних извора. Овај модел омогућава релативну стабилност система, али истовремено може ограничити флексибилност и иновативност у раду службе (Ђурић, 2020).

Према Feder et al. (2001), системи саветодавства који се финансирају искључиво из јавних извора често се суочавају са изазовима у погледу ефикасности, мотивације кадрова и прилагођавања специфичним потребама различитих категорија пољопривредника. Са друге стране, јавни модел финансирања има карактер јавног добра, јер омогућава доступност услуга и мањим и економски слабијим газдинствима. Организациона структура саветодавне службе у Србији заснива се на регионалној расподели пољопривредних стручних служби, које делују на територији одређених округа. Оваква организација омогућава ближи контакт са пољопривредницима и боље познавање локалних производних услова. Међутим, степен ефикасности зависи од кадровске оспособљености, техничке опремљености и обима административних обавеза (Петровић & Јанковић, 2010).

Савремени трендови указују на потребу диверзификације извора финансирања, укључујући пројектно финансирање, сарадњу са приватним сектором и коришћење средстава међународних фондова (Davis & Sulaiman, 2014). Плуралистички системи финансирања могу допринети већој одговорности и флексибилности службе, али захтевају јасан регулаторни оквир и механизме контроле квалитета услуга (Birner et al., 2009).

У контексту европских интеграција, финансирање саветодавних активности све више је повезано са применом стандарда Заједничке пољопривредне политике, што подразумева јачање институционалних капацитета и унапређење система извештавања и контроле (Labarthe & Laurent, 2013).

Сагледавајући наведено, може се закључити да организација и финансирање пољопривредне саветодавне службе представљају темељ њеног функционисања, те да унапређење ових сегмената представља предуслов за ефикасније остваривање развојних циљева у аграрном сектору.

6.4.1. Државни сектор пољопривредног саветодавства

Државни сектор пољопривредног саветодавства представља основу система подршке пољопривредним произвођачима у Републици Србији. Јавне пољопривредне стручне

службе (ПСС) делују као институционализовани облик саветодавног рада, чија је улога да спроводе мере аграрне политике и обезбеде стручно усмеравање пољопривредних газдинстава (Ђурић, 2020).

Организационо, државни сектор саветодавства функционише кроз мрежу регионалних стручних служби, које су територијално распоређене по окрузима. Овакав модел омогућава блиску сарадњу са пољопривредницима и прилагођавање савета специфичним агроеколошким условима одређених подручја. Регионални приступ омогућава боље познавање производне структуре, тржишних услова и проблема са којима се произвођачи сусрећу.

Јавне саветодавне службе финансирају се претежно из буџетских средстава, што обезбеђује релативну стабилност система, али истовремено ограничава простор за флексибилност и брзу адаптацију новим захтевима тржишта (Feder et al., 2001). Према Anderson (2007), системи који су искључиво ослоњени на јавна средства често се суочавају са ограничењима у погледу кадровске мотивације, техничке опремљености и организационе ефикасности.

Задаци државних саветодавних служби обухватају:

- пружање стручних савета у области биљне и сточарске производње,
- организовање едукација и обука,
- спровођење демонстрационих огледа,
- подршку пољопривредницима у припреми документације за остваривање права на подстицаје,
- учешће у реализацији програма руралног развоја.

У пракси, један од изазова државног сектора представља повећан обим административних послова, који може ограничити интензитет теренског рада и директне комуникације са пољопривредницима (Петровић & Јанковић, 2010). Савремени захтеви аграрне политике, нарочито у контексту европских интеграција, условљавају додатне обавезе у погледу извештавања, контроле и примене стандарда.

Ипак, упркос наведеним ограничењима, државни сектор пољопривредног саветодавства има значајну улогу у обезбеђивању равномерне доступности услуга, посебно мањим и економски осетљивијим газдинствима. Ова димензија јавног интереса представља један од основних разлога за задржавање доминантне улоге државе у систему саветодавства (Birner et al., 2009).

Сагледавајући наведено, може се закључити да државни сектор представља окосницу пољопривредног саветодавства у Републици Србији, али да његова ефикасност зависи од унапређења организационе структуре, техничке опремљености и мотивације кадрова.

6.4.2. Приватне саветодавне службе

Поред државног сектора, у систему пољопривредног саветодавства у Републици Србији присутне су и приватне саветодавне службе, које функционишу на тржишним принципима. Развој приватног сектора саветодавства представља део ширег процеса трансформације аграрног система и постепеног преласка ка плуралистичком моделу саветодавства (Birner et al., 2009).

Приватне саветодавне услуге најчешће пружају специјализоване консултантске фирме, индивидуални стручњаци, компаније које се баве продајом пољопривредних инпута, као и организације које се баве припремом пројеката за националне и међународне фондове. За разлику од јавног сектора, приватне службе су често усмерене ка економски јачим газдинствима, која су спремна да плате стручну подршку у циљу повећања профитабилности и конкурентности.

Једна од предности приватног саветодавства јесте већа флексибилност, тржишна оријентација и могућност брзог прилагођавања специфичним потребама клијената (Umali-Deininger, 1997). Приватни сектор може ефикасније реаговати на захтеве савремене пољопривреде, нарочито у областима као што су прецизна пољопривреда, дигиталне технологије и управљање инвестиционим пројектима.

Међутим, тржишни модел саветодавства има и одређена ограничења. Према Feder et al. (2001), искључиво тржишно оријентисан систем може довести до недовољне

доступности услуга мањим и економски слабијим газдинствима, што може продубити структурне неједнакости у аграрном сектору. Стога се у литератури наглашава потреба за равнотежом између јавног и приватног сектора, како би се обезбедила и ефикасност и социјална праведност система (Birner et al., 2009).

У условима процеса европских интеграција, приватне саветодавне службе имају све већу улогу у припреми пројеката за коришћење претприступних и структурних фондова, што додатно утиче на јачање њиховог значаја у аграрном сектору (Labarthe & Laurent, 2013). Истовремено, потребно је обезбедити адекватан регулаторни оквир и механизме контроле квалитета услуга, како би се избегле злоупотребе и обезбедила професионалност рада.

Сагледавајући наведено, може се закључити да приватне саветодавне службе представљају важан сегмент савременог система пољопривредног саветодавства, али да њихово деловање треба да буде комплементарно са јавним сектором, у циљу постизања одрживог и инклузивног аграрног развоја.

6.5. АНКЕТА О СТАВОВИМА ПОЉОПРИВРЕДНИХ САВЕТОДАВНИХ РАДНИКА НА ПОДРУЧЈУ АП ВОЈВОДИНЕ

У циљу емпиријске провере постављених радних хипотеза и добијања релевантних података о актуелном стању пољопривредне саветодавне службе, спроведено је анкетно истраживање међу пољопривредним саветодавцима на подручју Аутономне покрајине Војводине. Истраживање је реализовано путем електронског упитника креираног у Google Forms окружењу, што је омогућило ефикасно прикупљање и систематизацију података.

Анкетни упитник је био анониман, а учешће добровољно. Испитаници су били саветодавци запослени у пољопривредним стручним службама, институтима и другим релевантним институцијама на територији АП Војводине. Укупно је прикупљено **19 валидних одговора**, који су коришћени за даљу статистичку и дескриптивну анализу.

Структура упитника обухватала је:

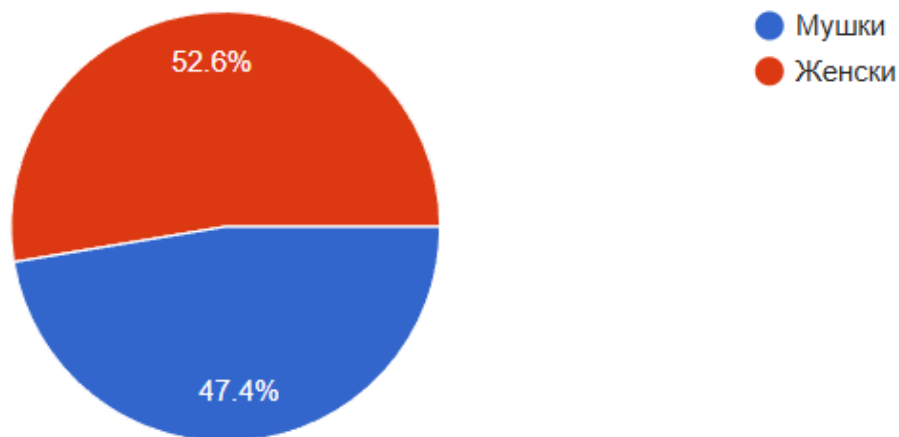
- социо-демографска питања (пол, степен образовања, дужина радног стажа),
- питања о перцепцији улоге саветодавства,
- оцену доприноса саветодавног рада различитим циљевима,
- процену услова рада и институционалне подршке,
- ставове о економској мотивацији,
- мишљење о мерама за унапређење рада саветодавне службе.

Комбинација затворених питања и Ликерт скале (од 1 до 5) омогућила је квантификацију ставова испитаника, али и прецизније сагледавање степена слагања са кључним тврдњама.

Иако величина узорка не омогућава извођење статистички генерализованих закључака за целокупну популацију саветодаваца у АП Војводини, добијени резултати представљају релевантан индикатор перцепције стања и могућности развоја пољопривредне саветодавне службе. Посебна вредност овог истраживања огледа се у чињеници да су подаци добијени директно од носилаца саветодавне делатности, чија искуства и ставови могу значајно допринети идентификовању слабости и потенцијала система.

У наставку ће бити представљена анализа резултата анкете, најпре кроз приказ структуре узорка, а затим кроз интерпретацију одговора на постављена питања.

На Графикону 1 приказана је полна структура испитаника. Од укупно 19 испитаника: 10 испитаника (52,6%) су женског пола и 9 испитаника (47,4%) су мушког пола.

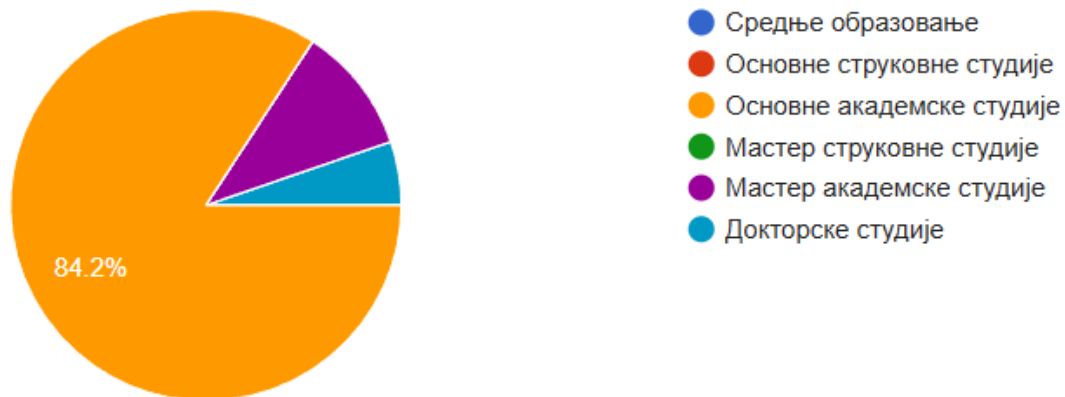

Графикон 1. Полна структура испитаника

Оваква структура указује на готово равномерну заступљеност полова у саветодавној делатности. Благо већа заступљеност жена може указивати на тренд повећања учешћа жена у стручним пољопривредним службама, што је у складу са ширим процесима професионалне феминизације одређених стручних занимања. Релативна уравнотеженост полне структуре омогућава да се добијени резултати посматрају без значајног утицаја родне диспропорције.

Анализа образовне структуре показује изузетно висок ниво формалног образовања испитаника: Основне академске студије – 16 испитаника (84,2%); Мастер академске студије – 2 испитаника (10,5%); Докторске студије – 1 испитаник (5,3%). Ниједан испитаник није имао средње образовање или струковне студије као највиши степен образовања.

Ови подаци указују да пољопривредну саветодавну делатност у највећој мери обављају високообразовани стручњаци, што представља значајан предуслов за квалитетан трансфер знања, примену савремених технологија и тумачење аграрних политика. Висок ниво формалног образовања може позитивно утицати на професионалну компетентност саветодаваца, али и на кредибилитет саветодавне службе у односу према пољопривредницима.

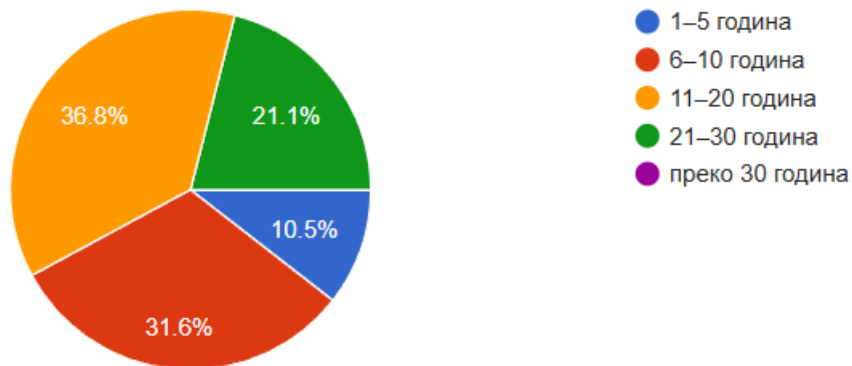
Графикон 2. Степен стручне спреме испитаника

Структура испитаника према дужини радног стажа је следећа:

- 1–5 година – 2 испитаника (10,5%)
- 6–10 година – 6 испитаника (31,6%)
- 11–20 година – 7 испитаника (36,8%)
- 21–30 година – 4 испитаника (21,1%)
- Преко 30 година – 0 испитаника

Највећи број испитаника (36,8%) има између 11 и 20 година радног стажа, што указује на присуство значајног броја искусних саветодаваца са дугогодишњим професионалним искуством. Истовремено, заступљеност испитаника са мање од 10 година радног стажа (42,1%) указује на постојање одређене генерацијске обнове унутар система.

Изостанак испитаника са више од 30 година стажа може указивати на процес пензионисања старијих кадрова и постепену смену генерација у саветодавној служби.

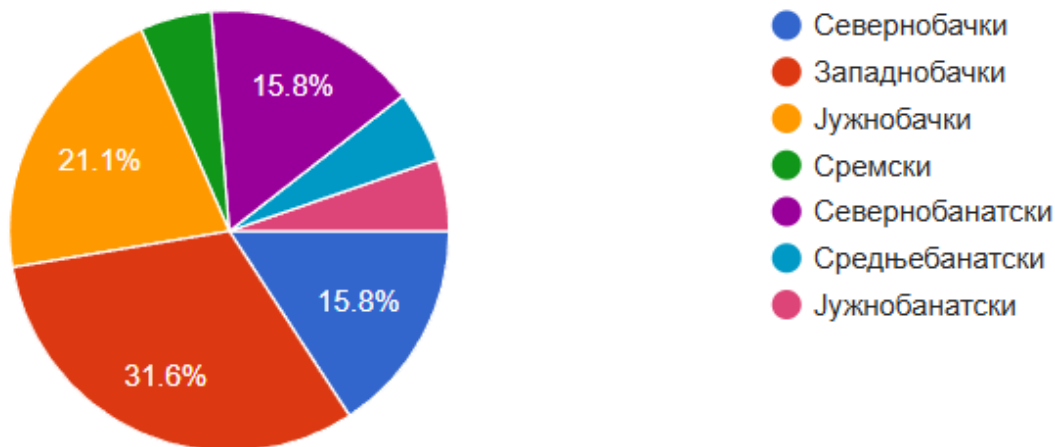
Графикон 3. Дужина радног стажа испитаника у области пољопривредног саветодавства

Анализа територијалне заступљености испитаника показује да су саветодавци обухваћени истраживањем распоређени у већини округа АП Војводине.

Структура одговора је следећа: Западнобачки округ – 6 испитаника (31,6%); Јужнобачки округ – 4 испитаника (21,1%); Севернобачки округ – 3 испитаника (15,8%); Севернобанатски округ – 3 испитаника (15,8%); Сремски округ – 1 испитаник (5,3%); Средњобанатски округ – 1 испитаник (5,3%) и Јужнобанатски округ – 1 испитаник (5,3%).

Највећа заступљеност испитаника забележена је у Западнобачком и Јужнобачком округу, што може указивати на већу институционалну активност или већу бројност саветодаваца у овим регионима. Истовремено, заступљеност испитаника из већине округа доприноси територијалној разноврсности узорка и омогућава релевантније сагледавање стања саветодавства на нивоу Покрајине.

Иако узорак није равномерно распоређен по окрузима, може се закључити да су у истраживање укључени представници различитих агроекономских и производних подручја Војводине.

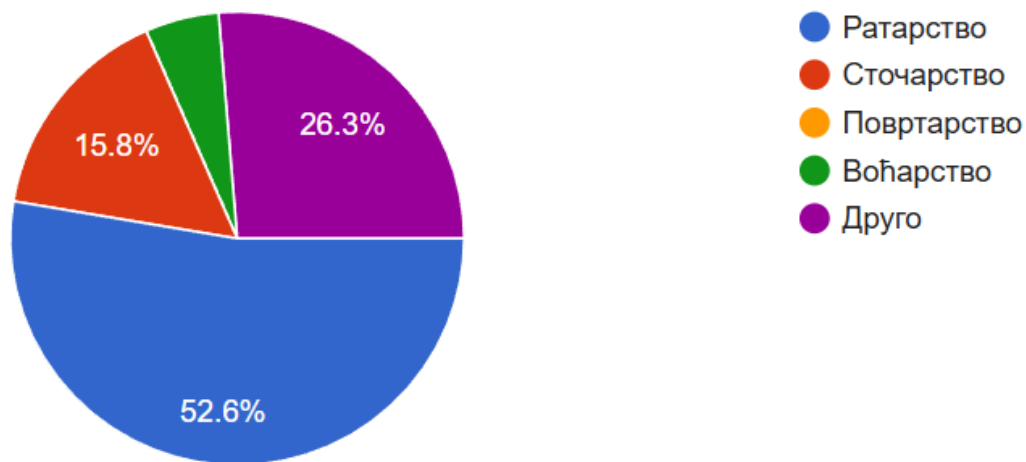
Графикон 4. Структура испитаника према округу у којем обављају саветодавну делатност

Према добијеним подацима, структура испитаника по производним областима је следећа (Графикон 5): Ратарство – 10 испитаника (52,6%); Сточарство – 3 испитаника (15,8%); Воћарство – 1 испитаник (5,3%) и друго – 5 испитаника (26,3%)

Највећи број саветодаваца ангажован је у области ратарства, што је у складу са производном структуром АП Војводине, где ратарска производња има доминантан значај. Значајна заступљеност категорије „друго“ може указивати на мултидисциплинарни карактер саветодавног рада, односно на обухватање више производних сегмената или специфичних области (нпр. агроекономија, рурални развој, ИПАРД мере и сл.).

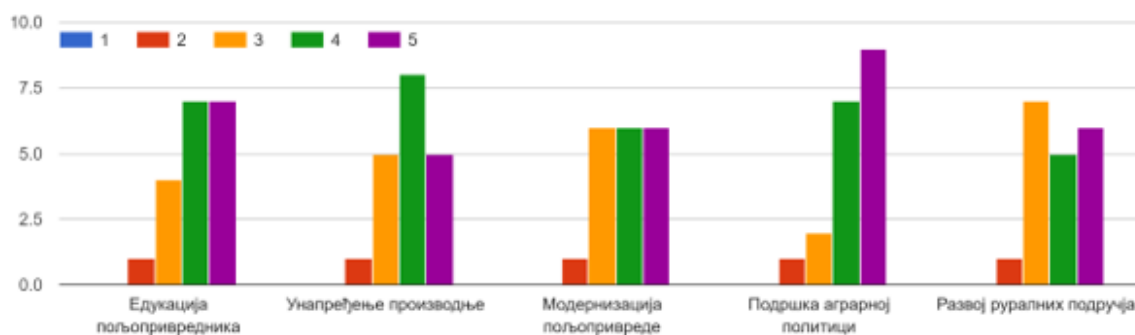
Мања заступљеност воћарства може бити последица мањег броја специјализованих саветодаваца у овој области или структуре узорка.

Ови подаци указују да су у истраживању најзаступљенији саветодавци из примарно ратарских производних система, што треба имати у виду приликом интерпретације ставова у наставку анализе.

Графикон 5. Структура испитаника према области пољопривреде за коју су превасходно задужени

У оквиру емпиријског истраживања, испитаници су оцењивали у којој мери пољопривредни саветодавни рад доприноси остваривању кључних циљева аграрног и руралног развоја. Оцена је вршена применом Ликерт скале од 1 до 5, при чему је вредност 1 означавала да саветодавни рад уопште не доприноси наведеном циљу, а вредност 5 да доприноси у изузетној мери.

Графикон 6. Дистрибуција одговора испитаника према степену слагања

Анализа добијених резултата указује на доминантно позитивну перцепцију улоге пољопривредне саветодавне службе. У готово свим сегментима преовлађују више оцене, док су ниске оцене (1 и 2) заступљене у занемарљивој мери. Ово упућује на

закључак да саветодавци препознају значај и ефекте сопственог рада у систему пољопривредног развоја.

Када је реч о едукацији пољопривредника, највећи број испитаника доделио је оцене 4 и 5, што указује на висок степен уверења да је образовна функција саветодавства једна од његових најважнијих и најефикаснијих улога. Овакав резултат потврђује традиционалну улогу саветодавне службе као механизма трансфера знања, али и савремени концепт система пољопривредног знања и иновација (AKIS), у оквиру којег саветодавци делују као посредници између научних институција и пољопривредне праксе. Испитаници, дакле, у највећој мери препознају своју улогу у подизању нивоа знања и стручне оспособљености пољопривредника.

Сличан образац одговора уочава се и код оцене доприноса унапређењу производње. И у овом сегменту доминирају више оцене, што указује да саветодавци сматрају да њихов рад има конкретне и мерљиве ефекте на продуктивност, техничку ефикасност и укупне производне резултате пољопривредних газдинстава. Овај резултат је значајан јер указује да саветодавна служба није перципирана искључиво као теоријско-образовна институција, већ као практичан инструмент унапређења производних процеса.

Код модернизације пољопривреде приметна је нешто умеренија, али и даље позитивна перцепција. Иако су оцене 4 и 5 и даље заступљене, приметно је присуство средњих оцена (3), што може указивати на постојање одређених ограничења у процесу модернизације. Та ограничења могу бити финансијске природе, повезана са доступношћу инвестиционих средстава, као и институционална, у погледу имплементације технолошких иновација. Ипак, доминација позитивних оцена указује да саветодавци препознају своју улогу у подстицању примене савремених технологија и унапређењу техничко-технолошког нивоа производње.

Најизраженији степен слагања уочен је код оцене доприноса саветодавне службе подршци аграрној политици. Већи број испитаника доделио је највишу оцену, што указује на јасну перцепцију саветодавства као важног инструмента имплементације аграрних мера. Саветодавна служба, према мишљењу испитаника, има значајну улогу у информисању пољопривредника о програмима подршке, субвенцијама и

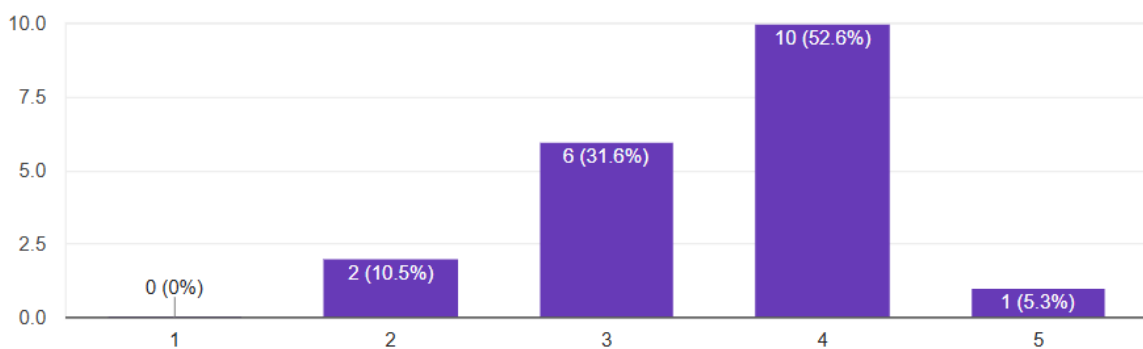
регулаторним оквирима, чиме посредно доприноси ефикаснијој реализацији аграрне политике на терену.

Када је реч о доприносу развоју руралних подручја, резултати показују позитивну, али нешто умеренију перцепцију у односу на претходне сегменте. Иако су више оцене и овде доминантне, приметан је већи број средњих оцена, што може указивати на свест испитаника о томе да развој руралних подручја зависи од ширег спектра фактора који превазилазе оквир искључиво саветодавне делатности. Саветодавна служба свакако доприноси руралном развоју кроз едукацију, подршку инвестицијама и информисање, али није једини носилац тог процеса.

Посматрано у целини, добијени резултати указују на висок степен самопроцене значаја пољопривредне саветодавне службе. Испитаници у највећој мери препознају свој допринос образовању, унапређењу производње и имплементацији аграрне политике, док нешто умереније, али и даље позитивно, оцењују свој утицај на модернизацију и рурални развој.

Ови резултати представљају снажну емпиријску подршку основној радној хипотези да пољопривредна саветодавна служба има значајну улогу у развоју пољопривреде и руралних подручја, али истовремено указују и на простор за даље унапређење њене улоге у процесу модернизације и интегралног руралног развоја.

На Графикону 7 приказана је улога саветодавне службе у доношењу пословних одлука пољопривредника. Испитаници су оцењивали степен слагања са тврдњом: *„Саветодавна служба има значајну улогу у доношењу пословних одлука пољопривредника“*, користећи Ликерт скалу од 1 (уопште се не слажем) до 5 (у потпуности се слажем).

Графикон 7. Перцепција улоге саветодавне службе у доношењу пословних одлука пољопривредника

Анализа резултата показује изразито позитивну перцепцију улоге саветодавне службе у процесу одлучивања. Ниједан испитаник није одабрао оцену 1, што указује да унутар узорка не постоји став да саветодавна служба нема никакву улогу у доношењу одлука.

Оцену 2 дало је 2 испитаника (10,5%), што представља релативно мали број испитаника који улогу саветодавства процењују као слабије изражену. Оцену 3 (неутрално/умерено слагање) дало је 6 испитаника (31,6%), што указује на постојање одређене резерве или умереног става код дела испитаника.

Највећи број испитаника, њих 10 (52,6%), одабрао је оцену 4, док је оцену 5 дало 1 испитаник (5,3%). Укупно посматрано, чак 57,9% испитаника (оцене 4 и 5) исказало је висок степен слагања са тврдњом да саветодавна служба има значајну улогу у доношењу пословних одлука пољопривредника.

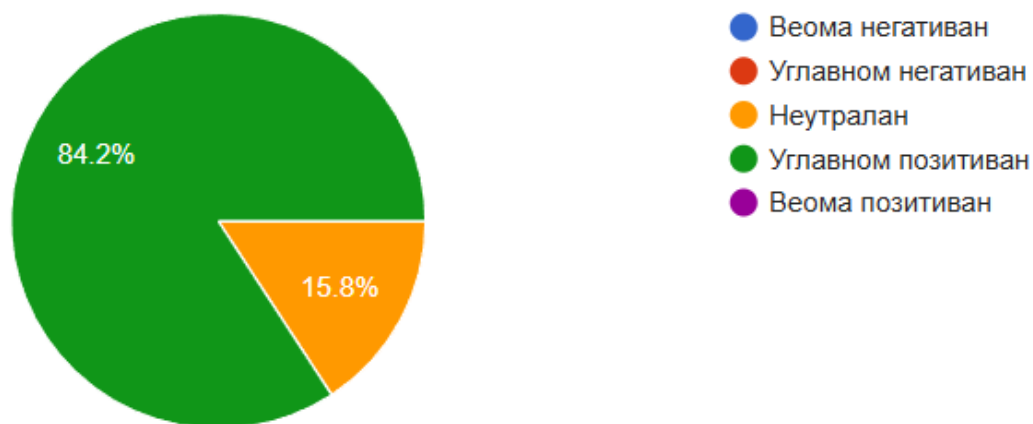
Ови резултати указују да саветодавци препознају свој рад као релевантан фактор у процесу управљања пољопривредним газдинствима. Саветодавна служба, према њиховој перцепцији, не делује само као информативни механизам, већ као подршка у процесу економског и производног одлучивања. Ово је посебно значајно у контексту савремених услова пословања у пољопривреди, који су обележени нестабилношћу тржишта, климатским ризицима и комплексним регулаторним оквирима.

Ипак, присуство значајног броја средњих оцена (3) може указивати на то да утицај саветодавне службе није у потпуности искоришћен или да пољопривредници у

одређеним случајевима одлуке доносе самостално, ослањајући се на сопствено искуство или друге изворе информација.

У целини посматрано, добијени резултати подржавају радну хипотезу да пољопривредна саветодавна служба има значајну улогу у процесу доношења пословних одлука, али истовремено указују на простор за јачање њеног утицаја, нарочито кроз развој саветодавних алата усмерених ка економском планирању и стратешком управљању газдинствима.

На Графикону 8 приказа је перцепција става пољопривредника према значају саветодавне службе. Испитаници су оцењивали како перципирају општи став пољопривредника према значају саветодавне службе. Понуђене категорије одговора биле су: веома негативан, углавном негативан, неутралан, углавном позитиван и веома позитиван.

Графикон 8. Процена општег става пољопривредника према значају саветодавне службе

Анализа резултата показује изразито позитивну перцепцију односа пољопривредника према саветодавној служби. Чак 84,2% испитаника (16 од 19) оценило је да пољопривредници имају углавном позитиван став према саветодавној служби. Преосталих 15,8% испитаника (3 од 19) оценило је став пољопривредника као неутралан.

Ниједан испитаник није означио категорије „веома негативан“, „углавном негативан“ или „веома позитиван“. Ово указује на релативно стабилну и уједначену перцепцију односа пољопривредника према саветодавству — без екстремно негативних, али ни екстремно позитивних оцена.

Доминирајућа категорија „углавном позитиван“ указује да саветодавци сматрају да пољопривредници препознају значај саветодавног рада и да постоји одређени степен поверења у институцију саветодавства. Ово је значајан индикатор функционалности система, јер ефикасност саветодавне службе у великој мери зависи од нивоа поверења и спремности пољопривредника да прихвате препоруке.

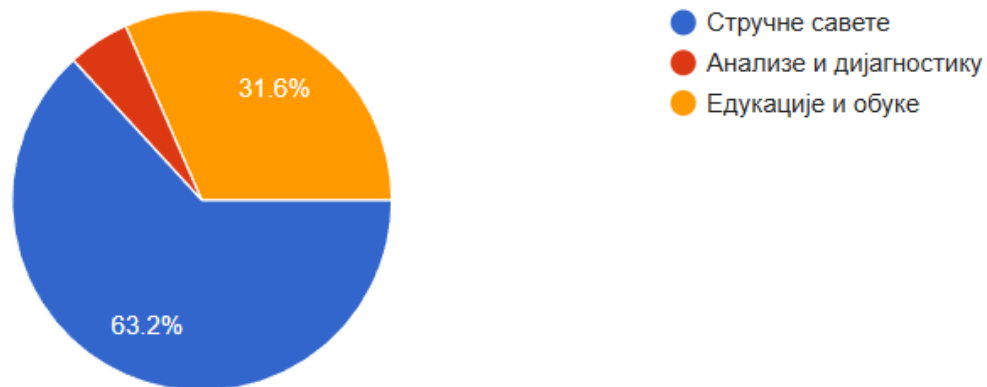
Истовремено, одсуство одговора „веома позитиван“ може указивати да иако постоји позитиван став, он није апсолутан или без резерве. Ово може упућивати на постојање одређених изазова у комуникацији, брзини пружања услуга, административним процедурама или практичној примени препорука.

Чињеница да негативни ставови уопште нису забележени представља снажан индикатор да саветодавна служба није перципирана као непотребна или неефикасна институција. Напротив, резултати указују на стабилан и функционалан однос између саветодаваца и пољопривредника.

Ови налази су у директној вези са претходним резултатима који показују да саветодавна служба има значајну улогу у доношењу пословних одлука и унапређењу производње. Позитиван став пољопривредника представља предуслов за ефикасан трансфер знања и примену иновација.

У целини посматрано, добијени резултати додатно потврђују радну хипотезу да пољопривредна саветодавна служба има значајну улогу у аграрном систему, али и указују да постоји простор за даље јачање поверења и интензивирање сарадње са пољопривредницима.

У циљу сагледавања структуре тражње за саветодавним услугама, испитаници су одговарали на питање које услуге пољопривредници најчешће користе. Понуђене категорије биле су: стручни савети, анализе и дијагностика, као и едукације и обуке.

Графикон 9. Најчешће коришћене услуге пољопривредне саветодавне службе

Анализа добијених података показује јасну доминацију услуге стручних савета. Чак 12 испитаника (63,2%) навело је да пољопривредници најчешће користе управо ову врсту услуге. Овај резултат указује да је директно саветовање и консултативни рад основни и најзаступљенији облик интеракције између саветодаваца и пољопривредника.

Едукације и обуке као најчешће коришћену услугу навело је 6 испитаника (31,6%). Ово указује да постоји значајан интерес пољопривредника за организоване облике стицања знања, али да су они ипак мање учестали у односу на индивидуалне стручне савете. Могуће је да пољопривредници чешће траже конкретна, циљана решења за специфичне проблеме, него што учествују у систематским образовним програмима.

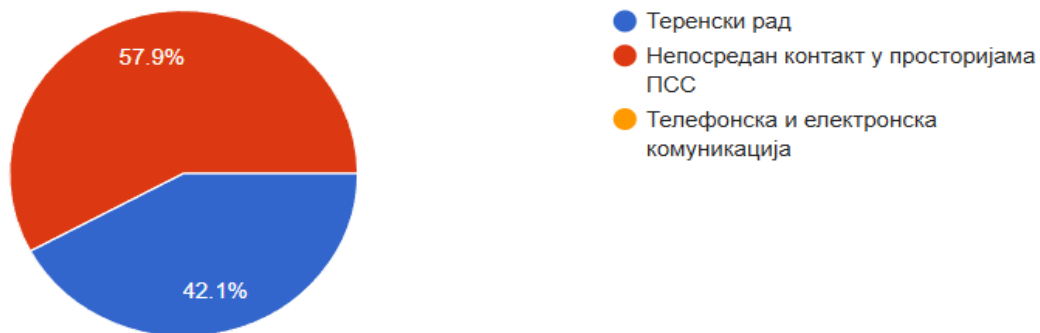
Анализе и дијагностику као најчешће коришћену услугу навео је само 1 испитаник (5,3%). Овај резултат може указивати на то да су специјализоване услуге, као што су лабораторијске анализе, процене стања или техничке дијагностике, мање заступљене у свакодневној пракси или да их пољопривредници користе ређе, односно у специфичним ситуацијама.

Добијени резултати указују да саветодавна служба у највећој мери функционише као непосредан консултативни механизам, заснован на индивидуалном контакту и решавању конкретних производних проблема. Мања заступљеност анализа и дијагностике може указивати на ограничене техничке капацитете, недовољну инфраструктурну подршку или финансијске баријере у коришћењу ових услуга.

Ови налази су у складу са претходним резултатима који показују да саветодавци свој рад превасходно препознају као едукативни и консултативни. Истовремено, резултати могу указивати на потребу даљег развоја специјализованих услуга, које би могле допринети већем степену модернизације и технолошког унапређења пољопривредне производње.

У целини посматрано, структура најчешће коришћених услуга потврђује да је саветодавна служба примарно оријентисана ка пружању стручне подршке, док постоји простор за интензивирање аналитичко-дијагностичких активности и организованих облика едукације.

Најзаступљенији облици рада пољопривредних саветодаваца приказани су на Графикону 10. У циљу сагледавања оперативног начина функционисања саветодавне службе, испитаници су одговарали на питање који је облик рада најзаступљенији у њиховој пракси. Понуђене категорије биле су: теренски рад, непосредан контакт у просторијама пољопривредне саветодавне службе (ПСС) и телефонска/електронска комуникација.

Графикон 10. Најзаступљенији облици рада пољопривредних саветодаваца

Анализа резултата показује да је најзаступљенији облик рада непосредан контакт у просторијама ПСС, који је навело 11 испитаника (57,9%). Теренски рад као доминантан облик рада навело је 8 испитаника (42,1%), док ниједан испитаник није навео телефонску и електронску комуникацију као најзаступљенији облик рада.

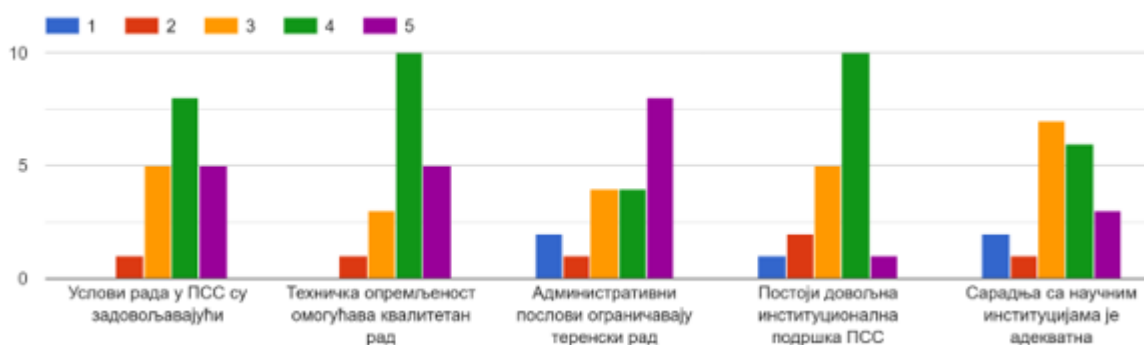
Ови резултати указују да се саветодавни рад у највећој мери реализује кроз директну, личну комуникацију, било у просторијама службе или на терену. Доминирајући облик рада у канцеларијским условима може указивати на институционалну организацију рада, али и на чињеницу да пољопривредници често долазе у просторије службе ради консултација, припреме документације или информисања о мерама подршке.

Значајна заступљеност теренског рада (42,1%) указује да саветодавци и даље активно учествују у непосредном праћењу производних процеса, што је кључно за ефикасан трансфер знања и решавање конкретних проблема на газдинствима. Теренски рад омогућава боље разумевање специфичних услова производње и пружање прилагођених стручних препорука.

Посебно је значајно да ниједан испитаник није навео телефонску и електронску комуникацију као доминантан облик рада. Овај резултат може указивати на недовољну дигитализацију саветодавног система или на чињеницу да електронска комуникација представља допунски, али не и примарни канал сарадње. У контексту савремених тенденција дигитализације пољопривреде, овај налаз може указивати на потребу интензивнијег развоја дигиталних алата и платформи за комуникацију.

У целини посматрано, добијени резултати показују да саветодавна служба у АП Војводини и даље почива на традиционалним облицима директне комуникације. Иако овакав модел омогућава квалитетну интеракцију и изградњу поверења, савремени изазови и потреба за брзом разменом информација указују на потенцијал за унапређење кроз дигиталне канале комуникације.

На графикону 11 приказан је степен слагања са тврдњама о условима рада и институционалној подршци. Испитаници су оцењивали степен слагања са више тврдњи које се односе на услове рада у пољопривредној саветодавној служби, техничку опремљеност, административно оптерећење, институционалну подршку и сарадњу са научним институцијама. Оцена је вршена применом Ликерт скале од 1 (уопште се не слажем) до 5 (у потпуности се слажем).

Графикон 11. Степен слагања са тврдњама о условима рада и институционалној подршци

Испитаници су оцењивали степен слагања са више тврдњи које се односе на услове рада у пољопривредној саветодавној служби, техничку опремљеност, административно оптерећење, институционалну подршку и сарадњу са научним институцијама. Оцена је вршена применом Ликерт скале од 1 (уопште се не слажем) до 5 (у потпуности се слажем).

Анализа резултата указује на сложену и нијансирану перцепцију институционалног оквира у којем функционише саветодавна служба.

Када је реч о тврдњи да су услови рада у ПСС задовољавајући, већина испитаника дала је оцене 4 и 5, што указује на релативно позитивну процену основних радних услова. Иако су присутне и средње оцене, доминација виших вредности указује да саветодавци у највећој мери сматрају да поседују адекватне услове за обављање посла.

Сличан образац уочава се и код тврдње да техничка опремљеност омогућава квалитетан рад. Највећи број испитаника исказао је висок степен слагања (оцене 4 и 5), што указује да постојећи технички ресурси у великој мери задовољавају потребе саветодавног рада. Ово је посебно значајно у контексту савремених захтева пољопривредне производње и све веће дигитализације.

Међутим, код тврдње да административни послови ограничавају теренски рад уочава се изразито висок степен слагања. Значајан број испитаника доделио је оцену 5, што указује да административно оптерећење представља један од најзначајнијих изазова у функционисању саветодавне службе. Овај резултат указује на структурни проблем у

организацији рада, где обим документације и формалних процедура може умањити могућност непосредног рада са пољопривредницима на терену.

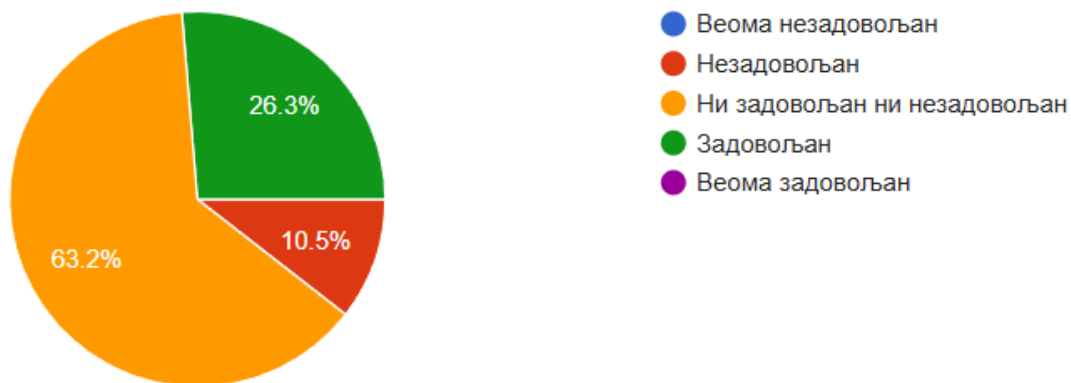
Код тврдње да постоји довољна институционална подршка ПСС, већина испитаника дала је оцену 4, што указује на релативно позитивну, али не апсолутну процену институционалне стабилности. Присуство средњих и нижих оцена указује да постоји простор за унапређење у погледу системске подршке, финансирања и организационе координације.

Највећа варијабилност одговора уочава се код сарадње са научним институцијама. Иако су присутне позитивне оцене, приметан је већи број средњих вредности, што указује да сарадња постоји, али да није у потпуности развијена или институционално консолидована. Овај резултат је посебно значајан у контексту концепта система пољопривредног знања и иновација (AKIS), који подразумева тесну повезаност научних институција и саветодавне праксе.

Посматрано у целини, резултати указују да саветодавна служба функционише у релативно стабилним условима рада и са задовољавајућом техничком опремљеношћу, али да је административно оптерећење препознато као значајан ограничавајући фактор. Истовремено, сарадња са научним институцијама представља сегмент који захтева даље јачање.

Ови налази су од посебног значаја за проверу радне хипотезе која се односи на постојање институционалних и организационих ограничења у функционисању пољопривредне саветодавне службе. Резултати јасно указују да иако постоји позитивна перцепција основних услова рада, структурни изазови, пре свега административно оптерећење, могу утицати на ефикасност саветодавног рада.

На графикону 12 приказан је степен задовољства економском мотивацијом, понуђене категорије биле су: веома незадовољан, незадовољан, ни задовољан ни незадовољан, задовољан и веома задовољан.

Графикон 12. Степен задовољства пољопривредних саветодаваца економском мотивацијом

Анализа резултата показује да највећи број испитаника (63,2%) заузима неутралан став, односно изјаснио се да је „ни задовољан ни незадовољан“ економском мотивацијом. Овај податак указује на изостанак јасно израженог позитивног става у погледу материјалне награде за рад, али истовремено и на одсуство изразитог незадовољства код већине испитаника.

Категорију „задовољан“ одабрало је 26,3% испитаника, што указује да нешто више од четвртине узорка позитивно оцењује своју економску позицију. Са друге стране, 10,5% испитаника изјаснило се као „незадовољно“, док категорије „веома незадовољан“ и „веома задовољан“ нису забележене.

Добијени резултати указују на релативно умерен ниво економске мотивације. Чињеница да доминира неутрална категорија може се тумачити као показатељ да економски фактор није пресудан мотив за рад у саветодавној служби, али истовремено ни довољно снажан подстицај који би значајно допринео повећању професионалне мотивације.

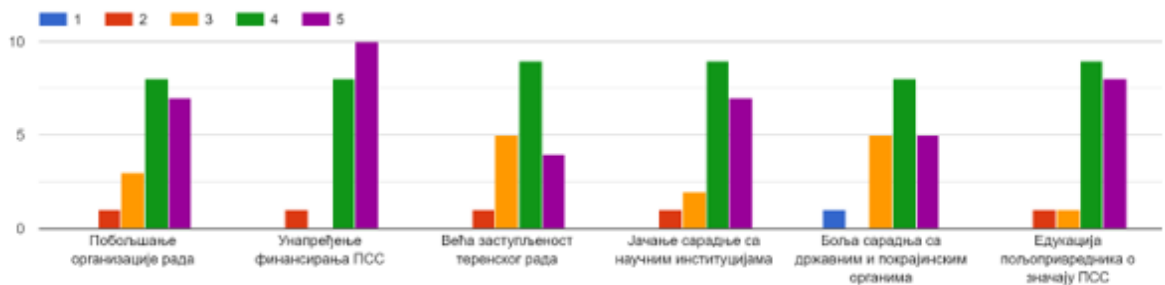
У контексту претходних резултата, који показују да административно оптерећење представља значајно ограничење, умерена економска мотивација може додатно утицати на укупну ефикасност и задовољство послом. Иако не постоји изразито

незадовољство, изостанак високог степена задовољства може указивати на простор за унапређење система награђивања и професионалног стимулисања.

Ови налази су посебно значајни за проверу радне хипотезе која се односи на институционалне и организационе факторе функционисања саветодавне службе. Резултати указују да економска мотивација није критично негативно оцењена, али ни довољно снажно препозната као стимулативни фактор.

У целини посматрано, може се закључити да систем економске мотивације представља стабилан, али не и оптимално развијен сегмент функционисања пољопривредне саветодавне службе.

На графикону 13 приказан је степен слагања са мерама за унапређење рада ПСС. Испитаници су оцењивали у којој мери би одређене мере допринеле унапређењу рада пољопривредне саветодавне службе, користећи Ликерт скалу од 1 (уопште не би допринеле) до 5 (у великој мери би допринеле).

Графикон 13. Степен слагања са мерама за унапређење рада ПСС (n = 19)

Анализа резултата показује висок степен сагласности око потребе унапређења више структурних сегмената функционисања саветодавне службе.

Побољшање организације рада оцењено је доминантно високим оценама 4 и 5, што указује да испитаници препознају потребу за ефикаснијом унутрашњом организацијом, рационализацијом процеса и бољом расподелом радних задатака. Овај резултат је у директној вези са претходно идентификованим проблемом административног оптерећења.

Унапређење финансирања ПСС представља меру која је добила изразито високе оцене, при чему је значајан број испитаника доделио оцену 5. Ово указује да саветодавци сматрају да би стабилнији и адекватнији финансијски оквир директно допринео побољшању квалитета рада, повећању мотивације и развоју техничких капацитета службе.

Већа заступљеност теренског рада такође је оцењена позитивно, при чему доминирају оцене 4 и 5. Овај резултат је логичан наставак раније утврђеног проблема административног оптерећења. Саветодавци очигледно сматрају да би повећање теренске активности довело до већег ефекта саветодавног рада и јаче повезаности са пољопривредницима.

Јачање сарадње са научним институцијама такође је високо оцењено, што указује на свест испитаника о значају интеграције науке и праксе. Овај резултат је посебно значајан у контексту AKIS концепта, који подразумева институционалну повезаност свих актера у систему пољопривредних иновација.

Боља сарадња са државним и покрајинским органима оцењена је умерено високо, што указује да постоји простор за институционално унапређење координације и комуникације између саветодавне службе и органа аграрне политике.

Коначно, едукација пољопривредника о значају ПСС такође је добила висок степен слагања, што указује да саветодавци препознају потребу додатног јачања свести пољопривредника о значају саветодавне подршке.

Посматрано у целини, резултати анкете указују на следеће кључне налазе:

1. Саветодавна служба се перципира као значајан фактор у едукацији, унапређењу производње и имплементацији аграрне политике.
2. Однос пољопривредника према саветодавству је углавном позитиван.
3. Највећи изазов представља административно оптерећење које ограничава теренски рад.
4. Економска мотивација је умерена и представља сегмент који може бити унапређен.

5. Испитаници препознају потребу за унапређењем финансирања, организације рада и сарадње са научним институцијама.

Ови резултати делимично потврђују све постављене радне хипотезе. Саветодавна служба има значајну улогу у систему аграрног развоја, али истовремено функционише у условима одређених организационих и институционалних ограничења.

Резултати емпиријског истраживања указују на доминантно позитивну перцепцију улоге пољопривредне саветодавне службе у систему аграрног развоја АП Војводине. Испитаници у највећој мери препознају допринос саветодавства едукацији пољопривредника, унапређењу производње и подршци аграрној политици. Ови налази су у складу са теоријским оквиром који саветодавство посматра као посреднички механизам између науке, политике и производне праксе.

Посебно је значајно што већина испитаника сматра да пољопривредници имају углавном позитиван став према саветодавној служби, што представља важан предуслов ефикасности система. Поверење и прихватање препорука од стране пољопривредника услов су успешног трансфера знања и примене иновација.

Међутим, резултати указују и на постојање одређених ограничења. Административно оптерећење је препознато као фактор који ограничава теренски рад, што може умањити директан контакт са пољопривредницима. Такође, економска мотивација саветодаваца није оцењена као изразито позитивна, већ преваходно неутрална, што указује на потенцијал за унапређење система награђивања.

Испитаници су јасно истакли потребу за унапређењем финансирања, бољом организацијом рада и јачањем сарадње са научним институцијама. Ови налази потврђују да саветодавна служба поседује значајан развојни потенцијал, али да његова пуна реализација захтева институционално и организационо унапређење.

У целини посматрано, резултати истраживања показују да пољопривредна саветодавна служба има стабилну позицију у систему аграрног развоја, али да је неопходно континуирано прилагођавање савременим изазовима и потребама пољопривредног сектора.

7. ЗАКЉУЧАК

Пољопривредна саветодавна служба представља једну од кључних организационо-развијних мера аграрне политике. Теоријска анализа показала је да саветодавство у савременим условима превазилази традиционални модел једносмерног преноса знања и постаје интегрални део система пољопривредног знања и иновација. Његова улога обухвата едукацију, подршку модернизацији, посредовање у имплементацији аграрне политике и допринос руралном развоју.

Емпиријски резултати добијени анкетањем пољопривредних саветодаваца на подручју АП Војводине потврђују да саветодавна служба има значајну улогу у систему пољопривредног развоја. Испитаници у највећој мери препознају допринос саветодавства едукацији пољопривредника, унапређењу производње и подршци аграрној политици. Већина сматра да пољопривредници имају позитиван став према саветодавној служби, што указује на функционалност и релевантност институције.

Прва радна хипотеза, која полази од претпоставке да пољопривредна саветодавна служба има значајну улогу у развоју пољопривреде и руралних подручја, може се сматрати потврђеном. Добијени резултати указују да саветодавци препознају свој допринос како у производном, тако и у институционалном сегменту аграрног система.

Друга радна хипотеза, која се односи на постојање институционалних и организационих ограничења у функционисању саветодавне службе, такође је делимично потврђена. Административно оптерећење и умерена економска мотивација идентификовани су као фактори који могу утицати на ефикасност рада.

Трећа радна хипотеза, која се односи на потребу унапређења саветодавног система кроз јачање финансирања, организације рада и сарадње са научним институцијама, потврђена је високим степеном сагласности испитаника око предложених мера.

У целини посматрано, може се закључити да пољопривредна саветодавна служба на подручју АП Војводине представља стабилан и функционалан сегмент аграрног система, али да постоји простор за њено даље институционално, организационо и финансијско унапређење. Унапређење теренског рада, смањење административног оптерећења и јачање сарадње са научним институцијама представљају кључне правце будућег развоја.

8. ЛІТЕРАТУРА

1. Alston, J. M., Chan-Kang, C., Marra, M., Pardey, P., & Wyatt, T. (2000). *A meta-analysis of rates of return to agricultural R&D*. International Food Policy Research Institute.
2. Anderson, J. R. (2007). *Agricultural advisory services*. World Bank.
3. Birner, R., Davis, K., Pender, J., Nkonya, E., Anandajayasekeram, P., Ekboir, J., Mbabu, A., Spielman, D. J., Horna, D., Benin, S., & Cohen, M. (2009). From best practice to best fit: A framework for designing and analyzing pluralistic agricultural advisory services worldwide. *Journal of Agricultural Education and Extension*, 15(4), 341–355. <https://doi.org/10.1080/13892240903309595>
4. Christoplos, I. (2010). *Mobilizing the potential of rural and agricultural extension*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
5. Davis, K., & Sulaiman, R. (2014). *The new extensionist: Roles, strategies, and capacities to strengthen extension and advisory services*. Global Forum for Rural Advisory Services (GFRAS).
6. EU SCAR. (2012). *Agricultural knowledge and innovation systems in transition: A reflection paper*. European Commission.
7. FAO. (2024). *FAOSTAT statistical database*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://www.fao.org/faostat/>
8. Feder, G., Willett, A., & Zijp, W. (2001). Agricultural extension: Generic challenges and some ingredients for solutions. *World Bank Research Observer*, 16(1), 17–41.
9. Klerkx, L., Hall, A., & Leeuwis, C. (2009). Strengthening agricultural innovation capacity: Are innovation brokers the answer? *International Journal of Agricultural Resources, Governance and Ecology*, 8(5–6), 409–438.

10. Klerkx, L., Jakku, E., & Labarthe, P. (2019). A review of social science on digital agriculture. *NJAS – Wageningen Journal of Life Sciences*, 90–91, 100315. <https://doi.org/10.1016/j.njas.2019.100315>
11. Knox, A., & Meinzen-Dick, R. (2001). Collective action, property rights, and devolution of natural resource management. *CAPRI Working Paper*.
12. Labarthe, P., & Laurent, C. (2013). Privatization of agricultural extension services in the EU: Towards a lack of adequate knowledge for small-scale farms? *Journal of Agricultural Education and Extension*, 19(2), 155–169.
13. Leeuwis, C., & Aarts, N. (2011). Rethinking communication in innovation processes: Creating space for change in complex systems. *Journal of Agricultural Education and Extension*, 17(1), 21–36.
14. North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge University Press.
15. Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations* (5th ed.). Free Press.
16. Rivera, W. M. (2001). *Agricultural and rural extension worldwide: Options for institutional reform in developing countries*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
17. Swanson, B. E., & Rajalahti, R. (2010). *Strengthening agricultural extension and advisory systems: Procedures for assessing, transforming, and evaluating extension systems*. World Bank.
18. Sutherland, L. A., Madureira, L., Dirimanova, V., Bogusz, M., Kania, J., Vinogradnik, K., Creaney, R., Duckett, D., Koehnen, T., & Knierim, A. (2017). New knowledge networks of small-scale farmers in Europe's periphery. *Land Use Policy*, 63, 428–439. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.01.028>
19. Umali-Deininger, D. (1997). Public and private agricultural extension: Beyond traditional frontiers. *World Bank Research Observer*, 12(2), 203–224.
20. Вукадиновић, С., Јешић, Ј., Окановић, А., & Ловре, И. (2022). Digital agriculture – The case of autonomous province of Vojvodina. *Економика пољопривреде*, 69(1), 133–146. <https://doi.org/10.5937/ekoPolj2201133V>

21. Дашић, Д., Станић, Т., & Живковић, Д. (2022). Market of agricultural and food products in the Republic of Serbia: Possibilities and implications. *Економика пољопривреде*, 69(1), 57–74. <https://doi.org/10.5937/ekoPolj2201057D>
22. Ђурић, К. (2015). *Економика пољопривреде – практикум*. Пољопривредни факултет.
23. Ђурић, К. (2020). *Стање и перспективе пољопривредног саветодавства у Републици Србији*. Пољопривредни факултет.
24. Ђурић, К. (2021). *Аграрна политика*. Пољопривредни факултет.
25. Ђурић, К., & Његован, З. (2016). *Економика пољопривреде*. Пољопривредни факултет.
26. Ђурић, К., Лукац Булатовић, М., Марјановић, Ј., & Продановић, Р. (2019). Ставови пољопривредника у Републици Србији о пољопривредној саветодавној служби. У *Зборник радова „Село и пољопривреда“* (научни скуп са међународним учешћем).
27. Ивановић, Т. (2015). *Унапређење рада пољопривредне саветодавне службе као чинилац економског развоја пољопривреде Северног Косова* (Докторска дисертација). Пољопривредни факултет.
28. Љубојевић, Р., Блануша, А., & Петровић, С. (2022). Agrarian strategy and policy of the Republic of Serbia. *Економика пољопривреде*, 69(3), 897–910. <https://doi.org/10.5937/ekoPolj2203897L>
29. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде. (2014). *Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014–2024*. Београд.
30. Маџар, Ј. (2022). Motives for the introduction of agricultural innovations in Serbia with particular accent on beekeepers: The application of logistic regression. *Економика пољопривреде*, 69(1), 27–42. <https://doi.org/10.5937/ekoPolj2201027M>
31. Митева, Ч., Митев, Ј., Герговска, Ж., Славов, Р., Василев, Н., Пенев, Т., Димова, В., Узунова, К., & Отубиров, Р. (2012). The origin and the development of the extension services in agriculture around the world. *Agricultural Science*, 45(2), 3–14.
32. Петровић, Ж., & Јанковић, Д. (2010). *Пољопривредно саветодавство Србије – стање, проблеми и могућности реформе*. Пољопривредни факултет.

33. Тасић, С. (2015). *Имплементација агроекономске политике ЕУ на пољопривредни и рурални развој Србије* (Докторска дисертација). Факултет за економију и инжењерски менаџмент.
34. Цветковић, М. (2017). *Утицај агроекономских мера на развој пољопривреде Републике Србије* (Докторска дисертација). Економски факултет.
35. Закон о пољопривредном саветодавству и стручним пословима у пољопривреди.
(2010). *Службени гласник Републике Србије*, бр. 30/10.
36. Закон о пољопривреди и руралном развоју.
(2009). *Службени гласник Републике Србије*, бр. 41/09, 10/13 – др. закон, 101/16, 67/21.
37. Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју. (2013). *Службени гласник Републике Србије*, бр. 10/13, 142/14, 103/15, 101/16, 35/23.

ПРИЛОГ

Прилог 1.

АНКЕТНИ УПИТНИК: Перцепција саветодаваца о стању и могућностима развоја пољопривредне саветодавне службе на подручју АП Војводине

Поштовани,

Пред Вама се налази анкетни упитник који је састављен у оквиру истраживања на тему: **„Стање и могућности развоја пољопривредног саветодавства на подручју АП Војводине“**.

Молимо Вас да пажљиво прочитате постављена питања и заокружите један од понуђених одговора, односно означите степен слагања са наведеним тврдњама. Упитник је анониман, а добијени подаци биће коришћени искључиво у сврху израде мастер рада на Пољопривредном факултету Универзитета у Новом Саду.

Хвала Вам на издвојеном времену и сарадњи.

Рената Фирањ, студент мастер студија Универзитета у Новом Саду, Пољопривредни факултет.

1. Пол:

- мушки
- женски

2. Степен стручне спреме:

- средње образовање
- основне струковне студије
- основне академске студије
- мастер струковне студије
- мастер академске студије
- докторске студије

3. Дужина радног стажа у области пољопривредног саветодавства:

- 1–5 година
- 6–10 година
- 11–20 година
- 21–30 година
- преко 30 година

4. Округ и општина у којој радите:

- Севернобачки
- Западнобачки
- Јужнобачки
- Сремски
- Севернобанатски
- Средњебанатски
- Јужнобанатски

5. Област пољопривреде за коју сте превасходно задужени:

- ратарство
- сточарство
- повртарство
- воћарство

друго

6. Оцените у којој мери пољопривредни саветодавни рад доприноси следећим циљевима: (1 – уопште не доприноси | 5 – у изузетној мери)

Циљ	1	2	3	4	5
Едукација пољопривредника	☐	☐	☐	☐	☐
Унапређење производње	☐	☐	☐	☐	☐
Модернизација пољопривреде	☐	☐	☐	☐	☐
Подршка аграрној политици	☐	☐	☐	☐	☐
Развој руралних подручја	☐	☐	☐	☐	☐

7. Саветодавна служба има значајну улогу у доношењу пословних одлука пољопривредника.

1 2 3 4 5

8. Како оцењујете општи став пољопривредника према значају саветодавне службе?

- веома негативан
- углавном негативан
- неутралан
- углавном позитиван
- веома позитиван

9. Које услуге пољопривредници најчешће користе?

- стручне савете
- анализе и дијагностику
- едукације и обуке

10. Који облици рада су најзаступљенији у Вашој пракси?

- теренски рад
- непосредан контакт у просторијама ПСС

телефонска и електронска комуникација

11. Оцените у којој мери се слажете са следећим тврдњама: (1 – уопште се не слажем | 5 – у потпуности се слажем)

Тврдња	1	2	3	4	5
Услови рада у ПСС су задовољавајући	☐	☐	☐	☐	☐
Техничка опремљеност омогућава квалитетан рад	☐	☐	☐	☐	☐
Административни послови ограничавају теренски рад	☐	☐	☐	☐	☐
Постоји довољна институционална подршка ПСС	☐	☐	☐	☐	☐
Сарадња са научним институцијама је адекватна	☐	☐	☐	☐	☐

12. Степен Вашег задовољства економском мотивацијом:

- веома незадовољан
- незадовољан
- ни задовољан ни незадовољан
- задовољан
- веома задовољан

13. У којој мери би следеће мере допринеле унапређењу рада ПСС? (1 – уопште не би допринеле | 5 – у великој мери би допринеле)

Мера	1	2	3	4	5
Побољшање организације рада	☐	☐	☐	☐	☐
Унапређење финансирања ПСС	☐	☐	☐	☐	☐
Већа заступљеност теренског рада	☐	☐	☐	☐	☐
Јачање сарадње са научним институцијама	☐	☐	☐	☐	☐
Боља сарадња са државним и покрајинским органима	☐	☐	☐	☐	☐